

70. YILINDA TÜRKİYE-NATO İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL BOYUTU

Melih DUMAN*

Öz

Türkiye için coğrafi bir manadan çok daha fazlasını ifade eden Batı kavramı, son iki yüzyılda ulaşılacak istenen modernleşme sürecinin hedefi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin yaşadığı kayıpları gidermek üzere başlattığı süreç, nihayetinde Devletin tasfiyesini engellemek üzere kullanılan bir enstrüman haline gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile temin edilen güvenlik, Batuluşmanın gerekçesini ortadan kaldırmamış aksine yeni ve en önemli hedefi haline getirmiştir. Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde NATO'ya üye olması ise SSCB karşısında emniyet ihtiyacının giderilmesinin yanında aynı zamanda uzunca bir dönemdir sürdürülen modernleşme maratonunda Batılı olma statüsü sağlamıştır. Bu kapsamda çalışma Türkiye-NATO ilişkilerini 70 yıllık perspektif içerisinde ele almakta Türkiye'nin Batı ile ilişkilerindeki dönüşümü, yaşanan tartışmalar içerisinde ortaya koymaktadır. Türkiye'nin NATO üyeliğinin 70 yılı değerlendirildiğinde Türkiye, NATO üyeliği ile birlikte tüm istediklerine sahip olmamış, üstelik NATO üyesi ülkelerle dönem dönem ciddi görüş, fikir ayrılıkları yaşamış ve hala yaşamaktadır. Tüm bu fikir ayrılıklarına ve olumsuzluklara karşın Türkiye, 70 yıldır NATO'nun uyumlu bir üyesi olarak NATO politikalarına destek vermektedir. Çalışma bu çerçevede Türkiye'nin üyeliği ve dış politikası kapsamında NATO meselesini çeşitli boyutlarıyla geçmişten bugüne ele almaya çalışmaktadır. Çalışma, belgesel kaynak tarama yöntemiyle elde edilen arşiv belgeleri ve diğer kaynaklar doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), ABD.

HISTORICAL DIMENSION OF TURKEY-NATO RELATIONS IN THE 70TH YEAR

Abstract

The concept of the West, which means much more than geographical meaning for Turkey, has been the target of modernization process desired to be achieved in the last two centuries. The process initiated by the Ottoman Empire to compensate for losses it experienced eventually became an instrument used to prevent the liquidation of the state. The security provided by the establishment of Republic of Turkey has not eliminated justification of Westernization; in contrast, it has made it its new and most important goal. Turkey's membership in NATO during the Cold War period not only

* Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, melihduman@aksaray.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6861-615X>.

met the need for security against the USSR but also provided the status of being Western in modernization marathon that has been going on for a long time. The study discusses Turkey-NATO relations from a 70-year perspective and reveals the transformation of Turkey's relations with the West in the discussions. When the 70 years of Turkey's NATO membership were evaluated, Turkey did not have all what it wanted with its NATO membership; moreover, it had serious opinions and disagreements with NATO member countries from time to time and is still living. Despite all these disagreements and negativities, Turkey has been supporting NATO policies as a harmonious member of NATO for 70 years. The study tries to address NATO issue with its various dimensions from past to present within scope of Turkey's membership and foreign policy. The study was evaluated in line with archival documents and other sources obtained by documentary source scanning method.

Keywords: Türkiye, North Atlantic Treaty Organization (NATO), The USA.

Giriş

Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü isimli kitabında Oral Sander, Karlofça Antlaşması ile birlikte Osmanlı Devleti'nin artık güçlenmekte olan Avrupa devletlerine karşı zayıfladığını ifade etmiş, bu süreci XIX. yüzyıl içinse Osmanlı'nın "kanadının kırılması" olarak tasvir etmiştir (1987: 112). Hüdayi Şentürk ise Küçük Kaynarca Antlaşması'nı (1774) Osmanlı Devleti için sonun başlangıcı olarak kabul etmiştir (1992: 89). Türkiye'nin Batılılaşma süreci kimi yazarlar tarafından çok daha eskiye götürülmekle birlikte, modern dönemde bu sürecin takribi son iki yüz elli yıla tekabül ettiği söylenebilmektedir. Türkiye'nin Batı karşısında önce Çarlık Rusya'sına daha sonra ise tüm Batılı ülkelere karşı yaşadığı kayıplar devletin toparlanmasını gerektirmiştir. Bu toparlanmanın resmi hüviyet kazandığı tarih ise 1839 yılında Gülhane'de okunan Tanzimat Fermanı ile olmuştur. Bu dönemde devletin yaşadığı sorunlara çözüm bulunması için Batılılaşma başta olmak üzere çeşitli fikirler üretilmiştir. XVIII. yüzyılda eskiyi ihya ederek yeniden yapılandırma önerilerinin yerini Tanzimat Dönemi'nde yeni bir düzen oluşturma düşüncesi almıştır (Gölen, 2010: 1-3). Tanzimat Fermanı ile başlayan süreç İslahat Fermanı, I. Meşrutiyet, II. Meşrutiyet dönemlerinde de sürmüş fakat devlet tüm çabalara rağmen istenilen konuma taşınamamıştır. Üstelik Gayri Müslüm anasırdan sonra XX. yüzyılda Müslümanların da ayrılma sürecine dâhil olması, devletin parçalanmasını hızlandırmıştır (Alkan, 2009: 19).

I. Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'ne son veren gelişme olurken bağımsız kalmak üzere 1919 yılında başlayan Milli Mücadele, 1923 yılında Lozan Antlaşması'nın imzalanması ile birlikte nihayet bulmuştur. Türkiye bu yeni dönemde dış güvencilikte sağlanan rahatlama ile dış politikadan ziyade iç politik meselelere yönelmiştir (Hale, 2003: 48-49). 1930'lu yıllarda ortaya çıkan İtalya tehlikesine kadar, Türkiye'nin temel önceliği Lozan'da çözülemeyen sorunlar olmuştur. Avrupa ölçeğinde tüm devletlerle iyi ilişki kurma arzusunda olan Türkiye, savaş başlamadan kısa bir süre önce İngiltere

ve Fransa ile birlikte Üçlü Pakt'ı imzalamıştır (Hale, 2003: 62). Yakın coğrafyasında Sadabad Paktı, Balkan Antantı gibi oluşumlarla bölgesel güvenliği, kolektif olarak sağlamayı ilke edinen Türkiye, aynı zamanda Üçlü Pakt'ı imzalayarak Batı ile işbirliği içerisine girmek istediğini göstermiştir. Bu çerçevede II. Dünya Savaşı sırasında Selim Deringil'in ifadesiyle denge oyunu oynayan (1994), sebebi olmadığı savaşın tarafı olmak istemeyen Türkiye, tarafsız tutumuna karşın Batı ile açık bir işbirliğine girmiştir. Tanzimat'la başlayan Batı tevecchü, II. Dünya Savaşı sırasında özellikle Almanya'nın yenilip SSCB'nin Türkiye için ciddi bir tehdit olmasıyla tahkim edilmiştir. XVIII. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Çarlık Rusya karşısında düşülen güvenlik bunalımı, 1917 sonrasında nispeten yatışırsa da tarihe Sarper-Molotov görüşmesi olarak geçen görüşme ile yeniden alevlenmiştir (Kamel, 1999: 409).

Savaş sonrası SSCB tehdidi, tarihsel travmaları tetiklemesi ve tüm dünyanın Sovyetler'i alkışladığı bir sırada denge politikası gibi bir seçeneği zorlaştırması sebebiyle Türkiye'yi güvenlik ikileminde bırakmıştır. Bu süreçte Batı yeniden önem kazanırken, İngiltere'nin ABD'yi yönlendirmesiyle Truman Doktrini ve nispeten Marshall Planı ile SSCB karşısında Türkiye dengeyi sağlamıştır. Batı ile yakın ilişkiler 1949 yılında NATO'nun kurulması ile birlikte yeni bir güven sorunu doğurmuştur. NATO dışında kalması, Türkiye'nin SSCB tehdidiyle yeniden yalnız yüzleşmek zorunda kalacağı gibi bir seçeneği akıllara getirmiştir. Nihayetinde pragmatik amaçlar doğrultusunda 1952 yılında NATO'ya üye olunması, yalnızca SSCB karşısında güvenlik ihtiyacının giderilmesine yol açmamış aynı zamanda uzunca bir dönemdir sürdürülen modernleşme maratonunda Batılı olma statüsünü de sağlamıştır. Türkiye'nin NATO üyeliğinin 70 yılı değerlendirildiğinde Türkiye, 1952 tarihi ile tüm istediklerine sahip olmamış, üstelik NATO üyesi ülkelerle ciddi görüş ve fikir ayrılıkları yaşamıştır. Tüm bu fikir ayrılıklarına ve olumsuzluklara karşın Türkiye, 70 yıldır NATO'nun ABD'den sonra en güçlü ikinci devleti olarak NATO politikalarına destek vermiştir. Bu kapsamda çalışma Türkiye-NATO ilişkilerini 70 yıllık perspektif içerisinde Türkiye'nin pragmatik gayelerle ele aldığı Batı ile ilişkilerindeki dönüşümü, yaşanan tartışmalar içerisinde ortaya koymaktadır. Çalışma bu çerçevede Türkiye'nin üyeliği ve dış politikası kapsamında NATO meselesini çeşitli boyutlarıyla geçmişten bugüne ele almaya çalışmaktadır. Çalışma, doküman analizi ve söylem analizi metoduyla NATO meselesini ele almakta ve konuyu Türk dış politikası perspektifiyle değerlendirmektedir.

1. TÜRKİYE'NİN NATO ÜYELİĞİ VE ÜYELİK SÜRECİNDE YAŞANAN GELİŞMELER

Türkkaya Ataöv, Batılı ülkelerin II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Doğu Avrupa'daki ülkelerde komünist egemenliğinin kurulmasını, SSCB'nin dünyayı ele geçirme girişiminin başlangıcı olarak kabul ettiklerini ifade etmiştir (1968a: 189). Keza Henry Kissinger da Savaş'tan kısa bir süre sonra

Müttefikler'in arasındaki havanın değiştiğini, Joseph Stalin'in anlaşmazlık içeren toprakları ele geçirmesinin ve SSCB'nin işgal ettiği bütün ülkelerin içişlerine karışmasının ciddi bir çatışma konusu olmaya başladığını ifade etmiştir (2011: 395).

Diğer taraftan ise ABD Başkanı Harry S. Truman'ın ABD'nin savaştan sonra toprak almayacağına dair sözler sarf etmesinden çok kısa bir süre sonra Kongre'den gelen tepkiler üzerine Truman, sözlerinin Pasifik'te ele geçirilen üsleri kapsamadığını ifade etmiştir. Ataöv'e göre Truman'ın Pasifik ile sözlerinin etkisi çok büyük olmuş, SSCB sınırlarına oldukça yakın olan bu üsler, Sovyetler'in ABD'ye yönelik kuşularını arttırmıştır (1968b: 275). İki ülkenin de henüz II. Dünya Savaşı'nın sona erdiği dönemde birbirine karşı takındıkları olumsuz tutum, kısa süre içerisinde bloklaşmaya ve bloklar içerisinde kolektif girişimlere yol açmıştır. Winston Churchill'in ifadesiyle Avrupa'nın ortasına inen "Demir Perde" ile dünya iki kısma ayrılmıştır. Batı Bloku, Truman Doktrini ve Marshall Planı gibi girişimlerle SSCB'nin yayılmasına karşı bir direnç, işbirliği oluşturmak isterken SSCB ise Batı Bloku'na karşı 1947 yılında kurulan Kominform, Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON) gibi girişimlerle cevap vermiştir. Ortaya çıkan gerilimin son halkası ise askeri anlamda ABD'nin öncülüğünde Avrupa ülkelerini SSCB'nin yayılmasına karşı korumak üzere kurulan NATO olmuştur (Uçarol, 2000: 666-671).

NATO'nun kurulması Türk dış politikası için oldukça önemli bir gelişme olmuştur. Zira 1945 Haziran'ında Sarper ile Molotov arasında gerçekleşen görüşme sonrasında gerilen Türkiye-SSCB ilişkileri, bu dönemde Soğuk Savaş'ın ruhuna uygun olarak SSCB'yi dengelemek üzere Türkiye'nin Batı ile özellikle de ABD ile yakın bir politik işbirliği içerisine girmesine yol açmıştır. NATO'nun ilanı sonrasında Türkiye'de Truman Doktrini ile ABD'den alınan desteğin SSCB karşısında kaybedildiği vehmi ortaya çıkmıştır. NATO'nun içerisinde Türkiye'nin yer almaması, 1945 yılında yaşanan 'kâbusu' (Toker, 1971) yeniden hatırlatmıştır. Türkiye için hali hazırda 1939 yılında İngiltere ve Fransa ile imzalanan Türk-İngiliz-Fransız Antlaşması yürürlükte bulunmasına rağmen Halûk Ülman'a göre bu antlaşmaya fazla güvenilmemiştir. Zira Savaş süresince yükümlülüklerini yerine getirmeyip tarafsız kalan Türkiye'nin yardımına İngiltere ve Fransa bu gerekçe ile gelmeyebilirdi. Üstelik İngiltere ve Fransa, Türkiye'nin yardımına gelmek istese bile ABD'nin desteği olmadan bu durum mümkün gözükmemekteydi (1967: 148).

NATO'nun kurulması Türkiye üzerinde menfi bir etkide bulunmakla birlikte, NATO konusu ilk kez 1948 yılı sona ererken, İttifak resmen kurulmadan evvel gazeteler üzerinden kamuoyunda yer almaya başlamıştır. *Ulus* gazetesi başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın, yazdığı "Türkiye'ye bir taaruz vâki olursa" başlıklı başyazısında, kurulacak olan NATO ittifakına Türkiye'nin alınmaması halinde dahi, olası bir Sovyet saldırısı karşısında ABD tarafından yalnız bırakılmayacağını ifade etmiştir (1948: 1-3). NATO

konusunda Hükümet, iç politikada basın üzerinden kamuoyu nezdinde girişimlerde bulunurken, yurt dışında ise Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak ve Washington Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin vasıtasıyla girişimlerde bulunmuştur. Hangi ülkelerin Atlantik Paktı'na gireceğinin konuşulduğu günlerde yeniden başkan olarak seçilen Truman'ın Pakt'ın yakında gerçekleşeceğini bildirmesi üzerine Cemal Erkin, İngiltere'nin Washington Büyükelçisi Sir Oliver Franks'la bir görüşme gerçekleştirmiştir. Büyükelçi, Erkin'e ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson'un kendisine Pakt'ın metninin yayınladığı gün yapacağı beyanatta Türkiye, Yunanistan ve İran'a atıfta bulunacağını bu sebeple de İngiltere Dışişleri Bakanı Ernest Bevin'in olurluğunu istediğini söylemiş; fakat Oliver'in durumu bildirmesine rağmen istenilen cevap alınmamıştır. Erkin, İngiltere'nin ABD üzerindeki tesirinin ne kadar önemli olduğunu vurgularken İngiltere'nin Türkiye'ye Pakt konusunda gelecekte de güçlü engeller çıkartacağını altını çizmiştir (1992: 41, 44).

5 Nisan 1949 tarihinde NATO'nun kurulduğu basın yayın yoluyla Türkiye kamuoyuna ilan edilirken, aynı gün ABD'ye gitmek üzere hareket eden Sadak, Türkiye'nin NATO'ya girmesi gerektiğini ifade eden "Mareşal Smuts"u takdirle karşıladığını söylemiş buna karşın ABD'ye Türkiye'nin NATO'ya girmesi için müzakerelerde bulunmaya gitmediğini ifade etmiştir ("Dışişleri Bakanımız Bugün Amerika'ya Varıyor" 1949: 1-4). Sadak, NATO'ya dâhil olmamanın verdiği endişe karşısında bu durumun Türkiye kamuoyunda olumsuz bir şekilde yansımaya engel olmak istemiştir. 6 Nisan'da *Ulus* gazetesinde manşetten duyurulan bir başka haberde ise Washington'a referans verilerek ABD'nin Truman Doktrini ile birlikte tereddüde yer bırakmayacak tarzda Türkiye ve Yunanistan'ın toprak bütünlüğünü sağlamayı vaat ettiği ifade edilmiştir. Türkiye'nin NATO'ya dâhil edilmemesi oldukça ciddi bir endişe doğururken yarı resmi *Ulus* gazetesinde endişeyi izale etmeye yönelik bir açıklamaya yer verilmiştir. Buna göre Türkiye, Truman Doktrini ile birlikte ABD'nin güvenlik şemsiyesinin altına girmiştir, fakat mesele Türkiye için tamamen "siyasi ve psikolojik"tir ("Bu Pakt Hakikatte Orta Doğu'yu da İçine Almaktadır", 1949: 1-4).

Henüz NATO ittifakının imzalanmadığı süreçte TBMM'de, Dışişleri Bakanı Sadak'ın dış politika hakkında yaptığı konuşmada, Türkiye'nin NATO'ya giremeyeceği satır aralarında zikredilirken Türkiye için NATO'yu tamamlayacak, Türkiye'yi kapsayacak alternatif bir oluşum olan Akdeniz Paktı fikrini öne çıkartılmıştır ("Demeçler", 1949: 30-31). Sadak birkaç gün sonra uluslararası basına verdiği bir demeçte ise Akdeniz Paktı fikrini daha da açmıştır. Sadak'a göre, "Avrupa barışı birdir ve bölünemez" bu sebeple Atlantik ittifakının bir anlaşma ile Akdeniz'e uzatılması veya tamamlanması gerekmektedir ("Atlantik Paktı Bir Akdeniz Paktı ile Tamamlanmalı", 1949: 1-3). Erkin, İtalya'nın NATO'ya gireceğinin belli olması üzerine Sadak'ın Meclis konuşmasının paralelinde olarak Türkiye'nin güvenlik ihtiyacını NATO sonrası ele alınacak Akdeniz Paktı'nda görmüştür (1992: 57).

Türkiye'nin üzerinde etkisi olan Batı düşüncesi Bernard Lewis'e göre, Bizans kadar eskidir (2011: 61). Bu sebeple NATO konusu yalnızca güvenlik meselesi olarak değil aynı zamanda Batılılaşma çerçevesinde ele alınan bir husus olmuştur. Türkiye'nin NATO içerisinde olmamasının gerek güvenlik gerekse Batılılaşma çerçevesinde oluşturacağı olumsuz hava karşısında Akdeniz Paketi, adeta can simidi olarak görülmüştür. Bu sebeple Akdeniz Paketi meselesine, Truman Doktrini ile ABD'nin destek verdiği bir diğer ülke olan Yunanistan da dâhil edilmiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanı Konstantin Çaldaris, Fransa basınına verdiği demeçte Yunanistan'ın Türkiye ile yürümekte olduğunu ve Akdeniz Paketi'nin gerçekleştirilmesi konusunda iki ülkenin tam bir mutabakat halinde olduğunu ifade etmiştir ("Türkiye ile Yunanistan Tam Mutabakat Halinde", 1949: 1-3). Sadak, Paris'te olduğu sürede ise uluslararası basın vasıtasıyla Türkiye'nin NATO'ya dâhil edilmemesinin sakıncalarını duyurmaya çalışmıştır ("Sadak Le Monde Gazetesine Bir Demeç Verdi", 1949: 1-3).

Fransa ve İngiltere'de gündeme getirilen Akdeniz Paketi fikri ABD'de karşılık bulmuş, fakat istenilen netice alınamamış NATO ile birbirine bağlanması düşünülen Akdeniz Paketi vücuda getirilememiştir. NATO'nun kuruluşu sonrasında ise NATO paktının Ortadoğu'yu yani Türkiye'yi içerisine aldığı kaydedilmiştir ("Bu Pakt Hakikatte Orta Doğu'yu da İçine Almaktadır", 1949: 1-4). Kamuoyuna yönelik gazeteler yoluyla yapılan olumlu telkinlere rağmen Türk dış politikası için hali hazırdaki en önemli soru, NATO sonrası olası bir SSCB saldırısı durumunda ABD'nin Türkiye'nin yanında savaşıp savaşmayacağıydı. Yaşadığı kaygılara rağmen Türkiye'nin NATO'ya alınmaması, ABD çıkarlarının henüz temerküz etmediği Ortadoğu ülkesi olmasından ileri geliyordu. ABD'ye nispetle Ortadoğu'da daha çok çıkarı ve etkinliği bulunan İngiltere, Türkiye'nin NATO'ya katılması yerine Ortadoğu savunma sisteminde yer alması gerektiğini düşünmüştür (Hale, 2003: 117-118). İttifakın kurulmasından bir yıl sonra CHP Hükümeti, üyelik için başvuruda bulunmuş, fakat bu başvurudan olumlu bir netice alınamamıştır (Erhan, 2009: 545). Mayıs 1950 seçimleri sonrasında Adnan Menderes'in başbakanlığında göreve başlayan Demokrat Parti (DP) Hükümeti döneminde, dış politikada bazı değişiklikler yaşanmıştır. Bu dönemde CHP Hükümetleri dönemlerinin "tarafsız" yapısı terk edilerek "aktif, dinamik" bir dış politika takip edilmeye başlanmıştır (Bağcı, 1994: 89). Fakat dış politikada yaşanan değişim, NATO gibi Türkiye'nin temel dış politika yönelimleri ile ilgili olmamıştır. NATO konusunda DP Hükümeti, selefinin tutumunu sürdürmüştür. DP Hükümeti'nin NATO üyeliği konusundaki arzusu bazı iç ve dış gerekçelerden kaynaklanmıştır. SSCB endişesinin Türkiye için henüz sona ermemiş olması NATO için dış gerekçe olurken, Türkiye'nin NATO üyeliğinin 1839 yılından beri arzu edilen Batılılaşmayı, modernleşmeyi getirecek olması ise iç gerekçe olarak öne çıkmıştır (Gönlübol ve Ülman, 1966: 147).

“Aktif” ve “dinamik” bir dış politikanın izlenmek istendiği yeni dönemde Hükümet yetkilileri, Batı ile Türkiye’nin birlikte olduğunu göstermek amacıyla Haziran 1950’de Kore Savaşı’na 4500 kişilik bir askeri birlik gönderilmesine karar vermiştir (Uslu, 2016: 76). Kore’ye asker göndermek üzere hazırlık yapılan bir zamanda Türkiye, NATO’ya üye olmak üzere ikinci kez Ağustos ayında müracaatta bulunmuştur. Türkiye’nin müracaatından kısa bir süre sonra, Londra’da gerçekleşen İngiltere Dışişleri Bakanlığı basın toplantısında ise Türkiye’nin vaki müracaatına dair olan bahis konuşulmuştur. Türkiye’nin NATO üyeliğinin sorulması üzerine bakanlık sözcüsü, Norveç ve Danimarka’nın “şimdiden teşebbüse itiraz ettiklerini açıklamıştır.” Sözcüye göre Norveç ve Danimarka Türkiye Atlantik Paktı’na girdikten sonra kendilerine düşecek askeri malzemenin azalmasından ve Türkiye sebebiyle üzerlerine düşecek yükümlülüklerin artacağından çekinmektedirler. İngiltere’nin tutumuna dair sorulan soru karşısında ise sözcü, kesin bir ifade kullanmaktan ısrarla kaçınmıştır (BCA, 30-10-0-0 / 235-590-40 Dosya Ek: 422).

Kore Savaşı’na katılma kararı alınması, NATO ülkeleri içerisinde Türkiye’ye oldukça itibar kazandırmışsa da Danimarka ve Norveç Türkiye’nin NATO’ya girişine itiraz ederek üyeliğini engellemişlerdir (Zürcher, 2013: 342). Kore Savaşı nedeniyle Türkiye’ye yönelik gittikçe artan ilgi, kendisini ABD’de kamuoyu nezdinde de ortaya koymuştur. Türkiye’nin ABD’de artan popülaritesi Amerikan basınını, Türkiye’nin NATO’ya alınması konusunda yayın yapmaya sevk etmiştir. Basının yanı sıra Kongre’de de Türkiye’ye sempatiyle bakılmaya başlanmıştır. Hatta bu çerçevede Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman’ın 1951 yılında ABD’de gerçekleştirdiği basın konferansında Türkiye’nin NATO’ya alınması konusundaki olumsuz konuşması, ABD basını tarafından karşılık bulmamıştır (BCA, 30-1-0-0- / 102-632-2 Dosya Ek: 11). Fransa’nın eleştirilerine rağmen ABD, Türkiye’nin NATO’ya girmesi konusuna sıcak bakmaya başlamış ve bu doğrultuda müttefikleri ile dayanışmaya gerek görmemiştir. Gerek İngiltere, Fransa gerekse İskandinav ülkelerinin eleştiri ve olumsuz tavırları, ABD’nin girişimi neticesinde değişmiştir (Erkin, 1992: 229-233). Türkiye’nin NATO’nun güney kanadını güçlendireceğini düşünen ABD, tüm itirazlara karşın Türkiye’nin NATO’ya üyelik başvurusunu desteklemiş ve nihayet Şubat 1952’de de üye olmasını sağlamıştır (Uslu, 2016: 76).

İlber Ortaylı’ya göre, XVIII. yüzyıl siyasal düşüncesi, Türk toplumunun Batılılaşması etrafında cereyan etmiştir, fakat adı Batılılaşma konmamıştır (Ortaylı, 2017: 40). XVIII. yüzyıldan XX. yüzyıla geldiğimizde Türkiye’nin Batı ile siyasal düzlemdeki entegrasyon amacı sürmüştür, Birleşmiş Milletler (BM) ve NATO üyelikleri ise Batılılaşma politikasının idealist bir noktadan pratik bir noktaya taşınmasına imkân vermiştir (Kahraman, 2016: 136). Türkiye, NATO’ya üye olduktan sonra NATO içerisinde ABD yanlısı politika izlemiş, ABD’nin askeri üsler kurmasına izin vermiştir (Atlı, 2019: 462). Nükleer silahlar ve uzay teknolojisinde yaşanan gelişmeler karşısında, ABD’nin SSCB’ye karşı “esnek karşılık” stratejisine geçmesi, NATO

içerisine bir tartışma meydana getirirken Türkiye, Atlantik Paktı içerisindeki tartışmaya dâhil olmamıştır (Ülman, 1967: 156-158). Türkiye'nin NATO çerçevesinde ABD ile "tam ittifak" ilişkisi içerisine girmesi, Fahir Armaoğlu'na göre Türk dış politikasını Amerikan ipoteği altına sokmuştur. Bunun yanı sıra askeri üslerin, tesislerin Amerika'ya teslim edilmesi ile birlikte Türkiye egemenlik haklarına aykırı davranmıştır (1999: 425). Türkiye'nin NATO üyeliği, Türk-ABD ilişkileri ekseninde Türk dış politikası açısından önemli bir kırılma meydana getirmiş, 1964 yılında yaşanan Johnson Mektubu krizine kadar Türkiye, NATO ve ABD politikaları ile oldukça uyumlu bir politika izlemiş, dış politikasında Atlantik eksenini merkeze almıştır.

2. 1960-1980 DÖNEMİ TÜRKİYE VE NATO

1928 yılında SSCB'de yaşanan gelişmelerden sonra tek lider haline gelen Josef Stalin, 1928 yılından itibaren Sovyet dış politikasında dolayısıyla da SSCB-Türkiye ilişkilerinde belirleyici bir role sahip olmuştur (Gürün, 1983: 37). 1945 yılında iki ülke arasında yaşanan gerilimde etkili olan Stalin'in 1953 yılında ölümü sonrasında, SSCB'de yeni bir dış politika anlayışı getirilerek Stalin döneminde sorun yaşanan ülke ve liderle yeniden işbirliği tesis edilmek istenmiştir (Tellal, 2009: 509). Stalin'in ölümünden kısa bir süre sonra Türkiye-SSCB arasında süren gerilimi azaltılmak, yeniden ikili ilişkileri geliştirmek üzere Molotov tarafından 30 Mayıs 1953'te Moskova Büyükelçisi Faik Hüseyin Hozar'a okunan ve tevdi edilen beyanatta SSCB, Türkiye'den birkaç sene evvel talep ettiği Boğazlar ve Kars-Ardahan toprakları isteklerinden vazgeçtiğini bildirmiştir (BCA, 30 1 0 0 / 61 - 376 - 17 Dosya Ek: E4). SSCB'nin Türkiye için artık resmi olarak tehdit olmayacağı açıklamasına karşı açıklamaya kuşkuyla bakılması, Türk dış politikasında NATO'dan bir dönüşe ya da SSCB ilişkilerde iyileşmeye yol açmamıştır. 1955-1956 ve 1968 yılında Prag Baharı sırasında Polonya ve Macaristan'da yaşanan olaylarda Sovyet askeri güçlerinin mezkûr ülkelere müdahale etmesi ise Türkiye'nin kuşkularını haklı çıkarmıştır (Sander, 1996: 338).

Diğer taraftan ise 1960'lı yıllarla birlikte uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan "detant" Türkiye-ABD ilişkilerini dolayısıyla NATO ile ilişkileri zayıflatmamış, Türkiye-NATO ilişkilerinde bu dönemde yapısal bir değişikliğe gidilmemiştir. Buna karşı Türkiye'de dış yardım, askeri üs ve tesisler sebebiyle kamuoyundan NATO'ya karşı eleştiriler de yükselmiştir. Özellikle *Yön* dergisi bu konuda öne çıkarak ABD ve NATO konusunda muhalif bir tutum takınmıştır. *Yön* dergisi, henüz 1962 yılında Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" sözünden hareketle Türk dış politikasını eleştirerek Türkiye'nin hareket serbestliğini yitirdiğine vurgu yapmıştır (Yön, "Dış Yardım", 10 Ocak 1962: 4; Yön, "Dış Politika" 17 Ocak 1962: 6-7). *Yön* dergisi kısa bir süre sonra ise dış politikanın kamusal alanda açıkça tartışılması için Haluk Ülman tarafından kaleme alınan NATO'nun ele alındığı bir yazı

dizisi yayınlamıştır (“Dış Politikamızın Değişkenleri”, 1962: 14-15; “Dış Politikanın Değişkenlikleri: II”, 1962: 16). Tüm bunlara karşın SSCB’nin Türkiye için bir güvenlik sorunu olmasının sona ermemesi, eleştirilerin öne çıkartılmasına engel olmuştur (Armaoğlu, 1999: 425). 1960 yılında SSCB topraklarında bir U-2 uçağının düşmesi sorunu ve daha sonra Küba Krizi sırasında Türkiye’de bulunan Jüpiter füzelerinin pazarlık unsuru haline getirilmesi karşısında, ulusal basında Türkiye’nin karşılaştığı tehlikelere değinilmiştir. Tüm bu gelişmelere karşın Türkiye ile ABD’nin bazı konularda çok farklı çıkarları olduğunu gösteren başlıca olay ise 1964 yılında Kıbrıs konusunda yaşanan gerilim olmuştur (Turan ve Barlas, 1994: 436-437). Türkiye’nin -Kıbrıs Türklerinin güvenliğini sağlamak üzere- Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurucu antlaşmalarının verdiği garantörlük kapsamında Kıbrıs’a çıkarma yapma fikrinin ABD Başkanı Johnson tarafından engellenmesi, Türkiye’nin ABD-NATO ittifakını sorgulamasına yol açacak bir bunalım doğurmuştur. Çıkarmayı engelleyen Johnson Mektubu, Ahmet Davutoğlu’na göre Türkiye’nin tek boyutlu dış politikasının kırılmasını ortaya koyarken bu durum dış politikada tek boyutlu yaklaşımı göz ardı eden bir tutum getirmiştir (Davutoğlu, 2004: 72).

Johnson Mektubu sonrasında 1965 yılında yapılan seçim sonucunda Meclis’te yer alan Türkiye İşçi Partisi (TİP), Amerikan karşıtı protestolar gerçekleştirerek ABD ile tüm siyasi bağların koparılmasını istemiştir. Hale’e göre TİP, Türkiye’nin NATO’dan çekilmesi için çağrıda bulunan ilk yasal Marksist partidir (2003: 155). 7 Kasım 1965 tarihinde TBMM’de gerçekleşen oturumda TİP Meclis Grubu adına söz alan Mehmet Ali Aybar, Türk dış politikasının Türkiye’yi Atatürk’ün çizgisinden çıkararak Batı’nın “uydusu” haline getirdiğini ve NATO üstlerinin Türkiye’nin bağımsızlığına zarar verdiğini ifade etmiştir. Aybar, “imzalamış olduğumuz bütün anlaşmaların derhal gözden geçirilmesini ve bunlar arasında milli bağımsızlığımızla, egemenlik haklarımızla bağdaşmayanların, devletler hukuku kurallarına uyularak hemen feshedilmesini” TİP’in milli bir vazife olarak addettiğini söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, “Gündem”, 1965: 160-180). Hale’e göre, TİP’in ABD karşıtı sert tutumu milliyetçi duyguları da harekete geçirerek sempati toplamış, bu durum ise Başbakan Süleyman Demirel’i, ABD çıkarları karşısında Türkiye’nin çıkarlarını öne çıkartmaya sevk etmiştir (2003: 155).

1966 yılında Fransa’nın NATO’nun askeri kanadından ayrılmasının yankıları, tüm dünya olduğu gibi Türkiye’de de hissedilmiştir. Gelişmeler üzerine Dışişleri Bakanlığı sözcüsü yaptığı açıklamayla “Türkiye’nin dış güvenliği bakımından NATO’nun devamını zaruri görmekte” olduğunu vurgulayarak Türkiye için NATO’nun vazgeçilmez olduğunun altını çizmiştir (Dışişleri Bakanlığı Belleteni [Belleten], “Dışişleri Sözcüsünün NATO İle İlgili Açıklaması”, 1966: 42). Benzer şekilde 1967 yılında TBMM’deki görüşmeler sırasında TİP Grubu’nun dış politikada “Türkiye nötralist bir politika izlemelidir. Bunun dışındaki davranışlar hatalıdır”, “NATO’dan çıkarsak Rus’ların kucağına mı düşeriz bitaraf kalamaz mıyız? Haysiyetimiz

yok mu?” sözleri karşısında Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, “Edebiyatı bırakalım. Bu haysiyet değil, hesap mes’elesidir” diyerek Türkiye’nin NATO’da kalmasının pragmatik gerekçelerinin olduğuna işaret etmiştir (Belleten, “Dışişleri Bakanlığı Bütçesi İle İlgili Tenkit ve Telkinlere Dışişleri Bakanının Cevabı”, 1967: 38-43). Çağlayangil’e göre Türkiye’nin NATO ittifakı, Türkiye’ye sadece güvenlik alanında değil aynı zamanda siyasi ve iktisadi alanlarda da üye ülkelerle müşterek hareket etme imkânı sağlamıştır. Bu doğrultuda Türkiye’nin milli menfaatlerine uygun düşen ve diğer ülkelerle yakın ilişkiler kurulmasına mani olmayan “şahsiyetli politika takip etmesine” NATO hiçbir zaman engel teşkil etmemiş aksine Türkiye NATO’da olmakla aktif bir politika takip edebilmiştir (Belleten, “Dışişleri Bakanının NATO Konusunda Bayram Gazetesine Verdiği Demeç”, 1968: 41-45).

Duygu Sezer’in tespitleri doğrultusunda Türkiye’de yasama-yürütme organı ile basın arasında kalan dış politikanın iki merkezli seçkin kamuoyu yapısı, 1964 yılı ile birlikte yerini çok merkezli seçkin kamuoyuna bırakmıştır. 1965 yılı sonrasında siyasi, ekonomik veya psikolojik nedenlerle partiler, üniversite çevreleri, meslek sahipleri, işveren/işçi örgütleri, dernekler gibi oluşumlar dış politika konusunda tutum takınarak dış politikada kanaat ifade etmiş, seslerini duyurmuşlardır (Sezer, 1972: 334). Bu çerçevede artan kamuoyu faktörü, Vietnam’da yaşanan gelişmelerin küresel etkisiyle tepkisel bir hal almıştır. Daha önce *Yön* dergisinde makaleleri yayınlanan Haluk Ülman yeniden NATO’ya yönelik eleştiriler de bulunmuştur. Ülman, değişen teknoloji kapsamında NATO’nun kuruluşunun yirminci yılı yaklaşırken çıkacak bir nükleer saldırının bedeli sebebiyle NATO’nun içinde olmanın Türkiye’nin güvenliğini bütünüyle korumaya yetmediğini, hatta güvensizlik getirdiğini iddia etmiştir (1967: 166). Türkkaya Ataöv ise NATO’nun kuruluşunun yirminci yılı münasebetiyle ele aldığı yazısında ABD’nin NATO’nun üzerinde yetki sahibi olmasının Fransa’nın NATO’dan ayrılışı başta olmak üzere ortaya çıkardığı gelişmelerin Türkiye’de de görüldüğünü hatta bunun bir “akım” halinde olduğunu ifade etmiştir. Ataöv’e göre NATO’yu Türkiye’nin güvenliği ve dünya barışı açısından “eleştirmenin zamanı gelmiştir”. Üsler meselesi ile Amiral Souchon’un bir oldubittiyle Rusya’yı bombalaması arasında bağ kuran Ataöv, Türkiye’nin güvenliği kadar ulusal varlığının da tehlikede olduğunu vurgulamıştır (1969: 114-115).

Türkiye’de başlayan ABD ve NATO karşıtı kampanya en çok üniversite gençliğini etkilemiştir. 1968 sonrası şiddetlenen ve silahlı nitelik kazanan gençlik hareketi, NATO/ABD konusunda Türkiye’yi etkileyen sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Gençlik hareketinin ortaya çıkardığı gelişmeler, Hükümetin artan baskı karşısında ABD ile ilişkileri gözden geçirme zorunluluğu duymasına yol açmıştır (Fırat, 1997: 255-257). Türkiye’deki Amerikan/NATO karşıtı hareket karşısında ABD Hükümeti, zamanla Türkiye’deki tesisleri halktan uzak bölgelere taşımış ve asker sayısında da ciddi bir azalmaya gitmiştir. Keza Demirel Hükümeti döneminde Amerikalı

uzmanlarla yapılan görüşmeler sonucunda 3 Temmuz 1969'da o güne kadar yapılan iki antlaşmayı bir metin içerisinde toplayan Ortak Savunma İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre Türkiye, üsler konusunda yetkili bir hale gelmiştir. Fakat açıklama sol muhalefet tarafından tatmin edici bulunmamıştır (Erhan, 2009: 693-697).

Erik Jan Zürcher'e göre siyasi olarak zayıflayan Demirel Hükümetinin, üniversite kampüslerindeki ve sokaklardaki şiddetli önlemek için eyleme geçecek gücü ve herhangi bir yasayı Meclis'ten geçirme umudu kalmamıştı. Bu gelişmelerin yaşandığı süreçte 12 Mart 1971'de Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç'ın Başbakanı verdiği Muhtıra sonucu, Hükümet istifa etmiş yerine Nihat Erim'in başkanlığında büyük çoğunluğu siyaset dışından gelen teknokratlardan oluşan partiler üstü Hükümet göreve gelmiştir (2013: 373-374). Erim'in Başbakanlığında kurulan Hükümetin Dışişleri Bakanlığına, Türkiye'nin NATO'ya dâhil olması sonrasında NATO'da Türkiye'yi temsil eden ve 1968 yılında NATO Genel Sekreter Başyardımcılığı görevine getirilen (Belleten, "NATO Genel Sekreter Başyardımcılığın Bir Türk Diplomatın Atanması" s. 24 Aralık 1968) Büyükelçi Osman Olcay atanmıştır. Olcay'ın Dışişleri Bakanlığına atanması teknokrat kabinenin NATO'yla ilişkileri sıcak tutmak istediğini gösteren bir işaret olarak değerlendirilmiştir. Göreve başladıktan hemen sonra yaptığı ilk basın açıklamasında yeni Hükümetin NATO'da nasıl karşılandığına dair sorulan soruya Bakan Olcay, "Başbakanın kişiliği NATO'ca tanınıyordu. Prof. Erim milletlerarası alanda tanınmış bir şahsiyettir. Kabinenin kuruluş şekli, partilerin katılması, bünyesi, Başbakanın, dış politikamızda değişiklik olmayacağı yolundaki ilk beyanatı ve buna benzer bazı unsurlar, benim bulunduğum camiada, çok iyi karşılandı" şeklinde cevap vermiştir (Belleten, "Dışişleri Bakanının Gazeteciler ile Konuşması", 1971: 26-28).

Nihat Erim TBMM'de yaptığı kalkınma ve savunma ile ilgili konuşmasında Türkiye'nin ittifaklarına başta da NATO'ya samimiyetle bağlı kalacağını ifade etmiştir. Erim, dehşet dengesinin bozulmayacağına dair rehavete kapılmaması gerektiğinin altını çizerken Türkiye'nin NATO'dan çıkması ya da Üçüncü Dünya devletler gibi yalnızlık politikası izlemesi halinde, kalkınmaya sarf ettiği kaynakların tamamının mevcut orduyu bugünkü seviyesinde tutmak için yetersiz geleceğini beyan etmiştir (Belleten, "Bütçenin Senatoda Kabulü Dolayısıyla Başbakanın Yaptığı Konuşma", 1972: 120-122).

ABD Dışişleri Bakanı William Rogers'ın Mart 1972'de yayınlanan dış siyaset raporunun Türkiye ile ilgili bölümünde "Birleşik Amerika ile Türkiye arasında güvenlik çıkarları bakımından sıkı bağlar mevcuttur. Türkiye NATO'nun Güney Doğu kanadının korunmasında elzem bir unsurdur. Siyasi bakımdan dengeli ve ekonomik bakımdan kuvvetli bir Türkiye, her zaman parlamaya müsait Doğu Akdeniz bölgesinde istikrarı sağlayıcı niteliklere sahiptir" (Belleten, "ABD Dış Politika Raporunun Türkiye ile İlgili Bölüm", 1972: 17-18.) ifadelerine yer verilmiştir. Raporun yayınlandığı tarihte ABD'de

bulunan Erim, Türkiye'nin NATO'ya karşı yükümlülüklerini yerine getirmek üzere kaynaklarını zorladığını ifade ederek Türkiye'nin NATO bünyesinde önemine vurgu yapmak üzere "Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'da NATO'nun ileri karakolu olan Türkiye'nin öteki tarafa geçmesi halinde bu bölgelerdeki durumun ne olacağını tasavvur" etmenin güç olmayacağını söylemiştir (Belleten, "Başbakanın Dış İlişkiler Derneğinde Yaptığı Konuşma", 1972: 21-24).

Nihat Erim'in daha sonra ise Ferit Melen ve Naim Talu'nun Başbakanlıkları dönemlerinde Hükümetlerin NATO karşısında menfi bir tutum takınmadıkları görülmüştür. Partiler üstü Hükümetler tarafından 1973 yılına kadar sürdürülen yönetim 1973 yılında yapılan seçimlerden sonra değişmiştir. Seçim sonrası Hükümet kuran Bülent Ecevit, -1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, ambargo sebebiyle- ABD ile yaşanan gerilim, Sovyet tehdidinin nispeten azalması, ekonomik sorunlar gibi gerekçelerle eleştirel bir dış politika benimsemiştir. Ecevit'e göre Türkiye, NATO kapsamında çok ağır bir yükün altına girmiş ve ABD'ye fazla bağımlı hale gelmiştir. Ecevit, askeri kuvvetlerin azaltılması, milli savunma sanayinin geliştirilmesi ve komşu ülkelerle güven esasına dayalı ilişkiler kurulmasından yana olmuştur. William Hale'e göre, Bülent Ecevit kendisinden öncekilere nispetle çok daha üçüncü dünyacı bir tutum içerisindeydi. Buna göre Ecevit, Romanya'nın Varşova Paktı içerisindeki tutumundan mülahem, Türkiye'nin NATO'da bağımsız bir rol arayışına olduğu izlenimi vermiştir. 1978 yılında SSCB ile İyi Komşuluk Dostluk ve İşbirliğine dayalı bir siyasi belge imzalayan Ecevit, aynı zamanda Moskova'ya bir de ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaret sırasında SSCB'nin Türkiye'ye yönelik artık bir tehdit oluşturmaması nedeniyle ABD ve NATO ile işbirliğinin azaltılacağını duyurmuş fakat süreç somut bir adıma dönüşmemiştir. Bu sebeple Hale, Ecevit döneminde Türkiye'nin NATO'ya, ABD'ye yönelik eleştirel tavrını tereddütlü ve belirsiz olarak değerlendirmiştir (2003: 168-169).

12 Eylül 1980'de yönetimi ele alan askeri idare, ABD/NATO ile ilişkilerin geliştirilmesine ağırlık vermiştir (Armaoğlu, 1999: 428). 1970'li yılların sonunda yaşanan küresel gelişmeler Türkiye'nin ABD, NATO nezdindeki stratejik önemini ortaya koymuştur (Hale, 2003: 169-170). 1979 yılında İran'da yaşanan devrim, Afganistan'da yaşanan gerilimin yine 1979 yılında SSCB işgaline yol açması, ABD'nin Ortadoğu güvenliği konusundaki endişelerini arttırmıştır. Bu dönemde nükleer savaş endişesi yeniden güçlenirken, küçük Soğuk Savaş/II. Soğuk Savaş sırasında detant dönemi geride bırakılarak Doğu ve Batı blokları arasındaki üslup sertleşmiş, askeri harcamalar ve nükleer silahların sayısı artmıştır (Nye ve Welch, 2013: 245 ve 323). Hale'in "Batı İttifakına Dönüş" (2003: 169-170) olarak tasnif ettiği Türk dış politikası, 1980'den 1991'e kadar NATO politikaları ile uyumlu olmuştur (Armaoğlu, 1999: 428). Türkiye'nin 1980'li yıllarla birlikte NATO'ya yönelik yürüttüğü politikalarda genel olarak tartışma çıkamamış, aksine ABD'nin istediği türde politikalar yürütülmüştür. 1974 yılında NATO'nun

askeri kanadından ayrılan Yunanistan'ın NATO'ya dönmesine imkân tanıyan Rogers Planı, Kenan Evren tarafından Türkiye'nin hiçbir kazanım elde etmeden kabul etmesiyle neticelenmiştir. Rogers Planı dışında, Türkiye 1982 yılında NATO manevralarının Türkiye'de yapılmasına müsaade etmiş ve ABD'ye bazı konularda ayrıcalık tanıyan girişimlerde bulunmuştur. Türkiye'nin 1980'li yıllarda NATO yahut ta ABD ile ters düştüğü konu 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) ilanı konusunda yaşanmıştır. KKTC dışında ABD'nin 24 Nisan'ı -1915 Olayları- "insanın insana hunharlık günü" ilan etmesi diğer önemli bir gerilim konusu olmuştur. Türkiye, Ermeni tasarısı karşısında 6. Filo'nun Türkiye'yi ziyaret etmesini istememiş keza Amerikan uçuşlarını da engellemiştir. 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren ise Türkiye ile NATO arasındaki gerilimin arttığı görülmüştür. SSCB'nin Gorbaçov iktidarında aldığı Glasnost ve Peresetroyka kararları, NATO stratejisinde Türkiye'nin beklentisinin dışında bir değişme meydana getirmiş, bu durum ise Türkiye-NATO ilişkilerinin sorunsuz ilerlemesine engel teşkil etmiştir. Türkiye'ye yöneltilen nükleer silahlar konusundaki beklentiler, Ege'de yaşanan Türkiye-Yunanistan sorunlarında NATO'nun tutumu, Mersin Krizi, NATO'nun Türkiye'ye sağladığı güvenliğin sorgulanması gibi gelişmeler Türkiye-NATO ilişkilerinde temel konu başlıkları olmuştur (Uzgel, 2010a: 30-31, 70).

Buna karşın yine de 1980'li yıllarda Türkiye ile NATO arasında yaşanan meseleler 1964-1980 dönemi kadar keskin bir sorgulama ortaya çıkarmamıştır. Hatta bu dönemde Türkiye-NATO arasında ekonomik, siyasi, askeri işbirliği girişimlerinin yürütüldüğü görülmüştür. Türkiye'nin 1964-1980 döneminde olduğu gibi NATO ile arasındaki sorunlar, büyük bir oranda Kıbrıs ve Kıbrıs uzantılı olarak Ege'de yaşanan sorunlar olarak dikkat çekmiştir.

3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE'NİN NATO'YA BAKIŞI

1989 yılında Doğu Avrupa'da yaşanan gelişmeler, Avrupa'dan başlayarak tüm dünyanın yapısını değiştirmiştir. 1991 yılında SSCB'nin tarih sahnesinden çekilmesiyle birlikte Türkiye'de bu değişimden ziyadesiyle etkilenmiştir. Sovyet askerlerinin Doğu Bloku ülkelerinden çıkmasıyla birlikte NATO'ya artık ihtiyaç kalınmadığının dolayısıyla da Türkiye'nin stratejik öneminin/Türkiye'yi Batı'ya bağlayan en kuvvetli bağın ortadan kalktığı iddia edilmiştir (Armaoğlu, 2020: 268). SSCB'nin yıkılması sonrası 'tehlikeli' kuzey komşusundan kaynaklanan endişeleri izale olan Türkiye, buna karşın klasik dış politika reflekslerinin tepkisiz kaldığı bir döneme geçiş yapmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi dış politika açısından Türkiye'yi oldukça belirsiz bir durumda bırakırken 1991 yılında Irak devlet başkanı Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesi, Türkiye'nin ABD nezdinde yeniden stratejik önem kazanmasına yol açmıştır (Oran, 2010: 239). Türkiye, etrafında meydana gelen gelişmeler karşısında NATO'nun geliştirdiği politikalara

destek olmuştur. NATO'nun daha geniş coğrafyaları kapsayacak şekilde genişletilmesinde önem arzeden Türkiye, coğrafi konumu, tarihi, kültürel bağları ile Avrupa, Balkanlar, Orta Doğu, Orta Asya, Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde yer alan pek çok ülkeye laik, demokratik, serbest piyasa ekonomisini benimsemiş yapısı ile rol model olmuştur (Çakır, 2021: 48). Soğuk Savaş sona erdiğinde hem Türkiye hem de NATO uluslararası sistemin girdiği yeni ve karmaşık ortama uyum sağlamaya çalışmıştır (Sezer, 1999: 448).

Körfez Savaşı sonrası, Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte devam eden savaş durumu, düşman olmaksızın kendisine amaç arayan bir ittifak olan NATO'ya Bosna'da Boşnaklara uygulanan sistemli katliam sırasında yeni bir misyon yüklemiştir. BM'nin 1945 sonrası dünya barışını korumada etkisiz kalması karşısında kurulan NATO, Bosna Savaşı sırasında caydırmak ve savaşmak görevleri ile donanmıştır (CATO, 1997: 448). Ortadoğu ve Balkanlarda çıkan olayların da etkisiyle NATO'nun 1990 Londra, 1991 Roma, 1994 Brüksel Zirve Toplantıları ile yeni dönemde aktif olarak varlığını sürdürmesine karar verilmiştir (Gürkan, 1999: 475). NATO'nun kaderini belirlediği ifade edilebilecek olan Balkan bunalımı sırasında ABD'nin en çok işbirliği yaptığı ülkelerden bir tanesi de Türkiye olmuştur. İki ülke, Bosna'daki savaşa müdahalenin zamanlaması dışında her gelişmeyi çıkar birliği içerisinde sürdürmüştür (Uzgel, 2010a: 274-275).

Türkiye'nin Yunanistan, Suriye, Ermenistan ve nispeten İran'la yaşadığı gerilimler keza PKK sebebiyle yaşanan kayıplar karşısında NATO, başından itibaren İttifakın sorumluluklarını yerine getiren Türkiye'nin yanında olmamış, etkin bir tepki göstermemiştir. Tüm bunlara karşın Türkiye, NATO'nun içerisinde yakın işbirliği sürdürdüğü ABD ile birlikte hareket etmiş, genişleme stratejisine destek vermiştir (Gürkan, 1999: 480-481). Üye sayısının artması ile karar alma sürecinde Türkiye'nin stratejik öneminin azalacağı düşünülmüşse de zamanla bu görüş terk edilmiştir. Diğer taraftan Türkiye'nin NATO'nun genişleme/genişlememe konusunda birinci derecede etkisinin olabileceğini düşünmek de oldukça büyük bir hata olacaktır. Bu çerçevede Türkiye, NATO içerisinde etki alanını genişletmek üzere Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya gibi ülkelerin tam üyeliklerine destek vermek seçeneğini gündeme almıştır (Ceylan, 1999: 22-24).

2000'li yıllarda Türkiye, gerçekleşen uluslararası siyasi gelişmeler doğrultusunda NATO içerisindeki konumunu muhafaza etmiştir. Bu çerçevede 11 Eylül 2001'de ABD gerçekleşen saldırılar ve ABD'nin Afganistan'ı işgali sonrası NATO kuvvetlerine tevdi edilen görev kapsamında Türkiye, Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (ISAF) içerisinde başlayan çalışmalarını NATO kapsamında sürdürmüştür. 1400 kişilik bir kuvvetle göreve katılan Türkiye, aynı zamanda sekiz ay boyunca da mezkûr gücün komutasını üstlenmiştir. Askeri katılım dışında Türkiye, Dışişleri eski Bakanı Hikmet Çetin'in Afganistan'daki NATO Sivil Temsilcisi olarak atanmasıyla (2004) siyasal süreçte de yer almıştır (Uzgel, 2013: 309-310).

NATO Stratejik Konsepti'nde gerçekleştirilen kapsamlı değişikliklere destek olan Türkiye, Barış için Ortaklık programlarına ve NATO'nun genişlemesine olumlu yaklaşmıştır (SETA, 2022: 12). NATO 1999 yılında Washington'da yaptığı toplantı ile 50. yaşını kutlarken aynı zamanda bu zirvede Soğuk Savaş sonrası NATO'nun ilk genişleme kararı neticelenerek Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti resmi olarak NATO'ya üye olmuşlardır (Ceylan, 1999: 9). NATO'nun 11 Eylül sonrasındaki ilk zirvesi ise 2002 Prag'da gerçekleşmiştir. Ana gündem konusunu terör oluştururken, Prag'da ikinci genişleme kararı alınarak Romanya, Slovakya, Litvanya, Letonya ve Estonya'ya katılım çağrısında bulunulmuştur (Uzgel, 2013: 311). 2004 yılında NATO'ya üye olan Bulgaristan'a, Slovenya'ya, Slovakya'ya, Estonya'ya, Litvanya'ya, Letonya'ya (Şimşek, 2014: 31), Romanya'ya (Can, 2022: 258) Türkiye destek sağlamış, söz konusu ülkelerin üyelikleri için çaba göstermiştir. Türkiye'nin Ak Parti döneminde NATO ile ilişkileri 2004 yılında gerçekleşen İstanbul Zirvesi ile sürmüştür. İstanbul'da gerçekleşen toplantı sırasında NATO'nun Ortadoğu'ya açılma kararı açıklanmış, bu karar ise Türkiye'nin NATO içerisindeki konumu açısından oldukça önemli bir fırsat olarak telakki edilmiştir. Zirvede yeni üyeler ve genişleme konusunda ise açık kapı politikasının sürdürüleceği ifade edilmiştir (Uzgel, 2013: 312-313). TBMM'de Arnavutluk ve Makedonya'nın NATO'ya katılmaları için karar alınmış (Uzgel, 2013: 707) ve daha önceki genişleme süreçlerinde olduğu gibi Türkiye, bu dönemde de Hırvatistan'a (2009) (İren, 2022: 172-173), Arnavutluk'a (2009) (Kutlu, 2018, 246-247), Karadağ'a (2017) (Dilek, 2022: 192), Makedonya'ya (2020) (Şimşek, 2014: 31-33), NATO üyelikleri sürecinde destek vermiştir. Yine NATO'nun genişlemesi kapsamında Bosna Hersek (Tekin, 2022: 83-84) ile Kosova'nın NATO'ya üye olması (Dinçer, 2022: 222) için de girişimlerde bulunmuştur.

Türkiye'nin iç politikadan kaynaklı dönüşümü her ne kadar kendisini ilk kez Turgut Özal döneminde göstermiş olsa da 2003 sonrasında bu durumun artış kaydettiği görülmüştür (Uzgel, 2010b: 360). İstanbul Zirvesi'nin gerçekleşmesinden bir yıl önce ortaya çıkan Irak işgali, NATO içerisinde büyük bir kriz ortaya çıkartmıştır. 11 Eylül saldırısı sonrası NATO üyesi ülkeler ABD'ye kayıtsız destek olurken, Irak konusunda ABD'ye karşı itiraz sesleri yükselmiştir. İngiltere, İtalya ve İspanya işgal konusunda ABD'yi desteklerken Almanya ve Fransa kesin bir şekilde karşı çıkmıştır. Türkiye ise nihai olarak katılmama kararı almıştır (Lacoste, 2008: 69-70). ABD ile Türkiye arasında 1 Mart tezkeresi ile başlayan sorunlu ilişkiler, ABD'nin lokomotif olduğu NATO ile olan ilişkileri de etkilemiştir.

ABD Başkanı George Bush döneminde yaşanan gerilim Barack Obama'nın başkan olması ile de çözülmemiştir. Bu dönemde Avrupa ile ilişkilerinin durağanlaşmasına bağlı olarak Ankara'nın dikkati Ortadoğu'ya kaymıştır. Başkan Obama'nın dış politika anlayışı ile yakından ilgili olarak Türk dış politikasında Ortadoğu ile ilgili görece bir özerklik gözlemlenmiştir (Sönmezoğlu, 2016: 500, 508). Türkiye'nin dış politikasında başta Ortadoğu olmak üzere meydana gelen gelişmeler, Gazze Sorunu, İsrail'in Mavi

Marmara saldırısı sonrası Türkiye'nin tepkisi; İran'ın nükleer gelişimi konusunda Türkiye'nin sorumluluk alması; Türkiye'nin yumuşak güç unsuru sayılabilecek enstrümanlarla Afrika, Asya ve pek çok coğrafyada yer alması; ABD'den bağımsız hareket etme ihtiyacı hissetmesi gibi pek çok gelişme kısa süre içerisinde Türkiye'nin "ekseninin kaydığı", "yeni Osmanlıcılık" siyaseti götüğü gibi iddiaları gündeme taşımıştır (Dinç ve Yetim, 2011: 237). Türkiye'nin Batı'dan/NATO'dan kopup kopmadığı ile ilgili tartışmalar "eksen kayması" dışında "Ortadoğululaşma", Charles de Gaulle atıfla "Türk Gaulizmi" şeklinde ifade edilmiştir (Kaya, 2015: 78).

Başkan Bush döneminden sonra yeni bir beklenti içerisinde girilen Obama'nın ilk döneminde Türkiye ile ABD arasında istenilen gelişmelerin kaydedilememesi, ikinci dönemde ilişkilerin daha da gerilmesine yol açacak gelişmeleri ortaya çıkarmış, bu durum ise Türkiye-ABD ilişkileri gölgesinde NATO'ya yansımıştır. NATO'nun 60. kuruluş yıldönümünde alınan karar doğrultusunda Danimarka Başbakanı Andres Fogh Rasmussen'in NATO Genel Sekreteri olarak seçilmesine Türkiye'nin itirazı, Türkiye-Batı ilişkileri için yeni bir sınama alanı olmuştur. 2005 yılında Rasmussen'in Hz. Muhammed'in karikatürlerini yayınlayan Danimarka gazetelerini düşünce özgürlüğü olarak savunması, Türkiye'nin Rasmussen şerhinin ilk gerekçesi olmuştur. Danimarka'nın yoğun başvuru ve taleplere rağmen PKK terör propagandası yapan Roj TV'nin Danimarka'dan yayın yapmasına sessiz kalması da bir diğer itiraz sebebi olmuştur. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Rasmussen'in genel sekreter olması için Roj TV'nin yayınlarını durdurması, Müslüman ülkelerle NATO arasında kurumsal bir irtibat mekanizması oluşturulması ve genel sekreter yardımcılarında birisinin Türk olması şartlarını ileri sürmüştür. NATO'nun 60. yıldönümünde Fransa'nın İttifakın askeri kanadına yeniden döndüğü, NATO'nun imajının yeniden vurgulandığı bir esnada Türkiye'nin itirazları karşısında Obama, Türkiye'nin endişelerinin giderilmesi ve isteklerinin karşılanması için garantör olmuştur. Obama'nın garantörlüğü karşısında Türkiye'nin itirazı geri çekilmişse de Roj TV ve Müslüman ülkelerle diyalog konularında adım atılmamış yalnızca, bir Türk diplomat genel sekreter yardımcısı olarak atanmıştır (Uzgel, 2013: 316-317).

Obama'nın garantörlüğüne rağmen Türkiye'nin NATO içerisinde taleplerinin cevaplandırılmamış olması, Arap Baharı sonrası Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinde özellikle de ABD'yle ilişkilerinde ciddi bir sorun oluşturmuştur. Türkiye'nin Arap Baharı ile birlikte Suriye'den kaynaklı olarak yaşadığı güvenlik beklentisi karşılanamamıştır. 2012 yılında ABD, Almanya ve Hollanda, Suriye rejimi tarafından bir Türk jetinin düşürülmesi ve Suriye'den Türk topraklarına gerçekleştirilen saldırılar gibi birçok olaydan sonra Adana, Gaziantep, Kahramanmaraş illerinde Patriot füze bataryası konuşlandırmayı kabul etmiş, fakat kısa bir süre sonra teknik gerekçelerle ABD ve Almanya bataryaları geri çekmiştir. ABD, Türkiye'ye daha sonra HIMARS roket sistemi yerleştirmiş olsa da bu durum Türkiye'nin NATO'ya bakışında büyük bir güven sorunu oluşturmuştur. Suriye bunalımı sırasında

yaşanan savunma sistemi krizinde adeta Türkiye yalnız bırakılmış, üstelik alternatif savunma sistemleri arayışı ve temini sırasında da ciddi olarak sorun yaşamıştır (Kanat, Michalke ve Hannon, 2017: 10-11). Türkiye'nin terörizm kaynaklı yaşadığı güvenliği bertaraf etmek üzere ilerleyen süreçte Rusya'dan S-400 hava savunma sistemlerini temin etmesi, NATO içerisinde ABD ve Avrupa tarafından yoğun şekilde eleştirilmesine yol açmıştır. S-400 sebebiyle ABD, F-35 savaş uçağı projesinin kurucu ortağı olmasına rağmen Türkiye'yi dışlamış keza yine ABD Senatosunun Hasımlarına Yaptırımlar Yoluyla Karşılık Verme Yasası (CAATSA) uygulamaları gibi güven bunalımına yol açan çok ciddi kararlar almıştır (SETA, 2022: 17).

Küresel ve bölgesel gelişmelerin dışında ülke içerisinde yaşadığı birtakım olaylarda Türkiye'nin NATO'ya ve NATO üyesi ülkelere bakışını etkilemiştir. Bu olaylardan ilki 2013 yılında yaşanan 'Gezi Parkı' olaylarıdır. Gezi Parkı olayları sırasında ABD medya ve kamuoyunun Türk Hükümeti'ne karşı bir tutum içerisinde olması, bu süreçte CNN başta olmak üzere ABD medyasının Hükümeti hedef haline getirmesi, ilişkilerin giderek bozulmasına neden olmuştur (Akbaş, Çelik ve Duman, 2019: 2245). Gezi Olayları'ndan bir yıl sonra Galler'de gerçekleşen NATO zirvesine katılan Cumhurbaşkanı Erdoğan, Afganistan ve Ukrayna özel oturumlarına katılmış, ayrıca birçok devlet ve hükümet başkanı ile ikili görüşmeler gerçekleştirmiştir. Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesinden birkaç ay sonra gerçekleşen NATO zirvesinde Kırım, Karabağ sorunlarını dile getiren Erdoğan, Türkiye'nin doğrudan bölgesel güvenliğini ve istikrarını tehdit eden Irak ve Suriye konularında bütüncül adımlar atılmasına işaret etmiştir. Kolektif savunmayı NATO'nun geleceğini oluşturan temel etmen olarak gören Erdoğan, NATO'yu aynı zamanda Türkiye-ABD ilişkileri açısından ele almıştır. Türkiye-ABD ilişkilerinin askeri plandaki en önemli çerçevesi, NATO olarak görülürken askeri konular dışında siyasi, ekonomik, kültürel noktada birlikliklerin olduğu ifade edilmiştir (Cumhurbaşkanlığı, 2022).

ABD ile Türkiye arasında "model ortaklık" çerçevesinde devam eden hassas bir süreç bulunduğu altının çizildiği süreçten kısa bir süre sonra, Türkiye'nin dış politikasını PKK ve FETÖ meseleleri etkilemiştir. Türkiye'ye yönelik tehdit oluşturan her iki örgüt de Türkiye'nin Batı'yla dolayısıyla NATO ile ilişkilerini en önemli gündem maddesi olmuştur (Ataman, 2017: 48). ABD'nin FETÖ'nün gerçekleştirdiği 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde ses çıkarmayan bir tutum içerisinde bulunması, Türkiye'nin ABD'ye ve NATO'ya bakışını yeni bir düzleme taşımıştır. Zira darbe gecesinde darbeye teşebbüs edenleri kınamak yerine ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, istikrar ve dış politikada devamlılık çağrısında bulunmuştur. Kerry'in *Washington Post* gazetesinde yayınlanan fakat daha sonra kaldırılan demecinde ise FETÖ'cü darbecilere karşı alınan tedbirler yüzünden Türkiye'nin NATO üyeliğinin sona ereceğine yer vermesi, keza ABD'li General Joseph Votel'in tutuklanan FETÖ'cülerle ilgili olarak ABD'nin Türk ordusundaki yakın müttefikleri ifadesini kullanması, Türkiye'nin NATO müttefikliği ile ilgili soru işaretleri ortaya çıkarmıştır (İnat ve Caner, 2017: 112). Obama'nın 15

Temmuz sonrası Erdoğan'ı aramak için dört gün beklemesi, darbe sonrasında yine FETÖ lideri Gülen'in Türkiye iadesi konusunda Türkiye'nin aleyhinde tutum takınılması bu durumu daha da zor bir hale sokmuştur (Kanat vd., 2017: 9).

Türkiye'nin FETÖ konusunda ABD'den desteği alamaması buna karşın ABD'nin DEAŞ'ı ileri sürerek YPG/PKK'ya silah ve askeri mühimmat başta olmak üzere destek vermesi, Türkiye'nin iki ülke ilişkileri ile NATO yapısını sorgulamasına yol açmıştır. Türk kamuoyunda ABD'ye olan güven yeniden kaybolurken ikili ilişkiler ciddi hasar almıştır (Kanat vd., 2017: 8-10). Obama, döneminde başlayan YPG/PKK'nın silahlandırılması Donald Trump'ın göreve başlamasıyla yerini iyimser beklentilere bırakmış, fakat Trump döneminde de beklentiler karşılanmamıştır. Trump, Türkiye'nin DEAŞ'la olan mücadelesini takdir etmekle birlikte, FETÖ, PYD/PKK gibi terör örgütleri ile olan mücadelesine destek olma talebine karşılık vermemiştir (İnat ve Caner, 2017: 131-132). Aksine Trump döneminde her iki örgütün de korunduğu görülmüştür. ABD, NATO müttefikleri Türkiye'nin güvenlik sorununa yardımcı olmadığı gibi Türk ordusunun milli güvenliği sağlamak için gerçekleştirdiği Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Barış Pınarı gibi operasyonları eleştirmiş, hatta bölgede yer alan bazı ABD'li komutanların Türkiye'yi tehdit ettiği dahi görülmüştür (Karar, "ABD", 2018: 1).

27 Şubat 2020 tarihinde İdlib'de Türk askerine yönelik gerçekleşen saldırı sonrası, NATO Konseyi'ni olağanüstü toplantıya davet eden Türkiye'nin daveti sonrasında Cumhurbaşkanı Erdoğan, NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg ile görüşmüştür. Erdoğan, görüşme esnasında Türkiye-Suriye sınırını NATO'nun güneydoğu sınırı olduğunun altını çizirken Suriye kaynaklı bir krizin Avrupa'nın tamamını tehdit edeceğini vurgulamıştır. DEAŞ'le çarpışan ve bu uğurda kayıp yaşayan tek ülkenin Türkiye olduğunu söyleyen Erdoğan, ayrıca 3,6 milyon Suriyeliye ev sahipliği yapıldığını kaydetmiştir. Mülteci konusunda Türkiye'nin taşıdığı ağır yükü ve Yunanistan'ın sözlerini de gündeme getirmiştir. Stoltenberg ise yaptığı değerlendirmede "Türkiye'nin çok ağır bir yükü yüklenmiş olduğunu" ifade etmiştir (Cumhurbaşkanlığı, 2022). 2021 yılında Brüksel'de gerçekleşen NATO Liderler Zirvesi'nin ardından basın toplantısı düzenleyen Erdoğan, Covid-19 ve onun ekonomik uzantılarının NATO'nun ana gündem maddesi olduğunu ifade etmekle birlikte, Zirve'de ittifakın on yıllık yol haritasını teşkil edecek NATO 2030 sürecine ilişkin önemli kararlar aldığını vurgulamıştır. NATO'nun gelecek planlamasında yer alan Türkiye, ABD başta olmak üzere İttifak üyeleri tarafından maruz kaldığı olumsuzluklara rağmen NATO'da kalmaktan vazgeçmeyeceğini göstermiştir. NATO'nun yakın gelecekte yalnızca askeri değil aynı zamanda siyasi süreçte de aktif rol alması gerektiği tasavvuruna sahip çıkan Erdoğan, Türkiye'nin "önceliklerini, hassasiyetlerini ve haklı beklentilerini" müttefiklerinin dikkatine sunmuştur. PKK/PYD'ye verilen desteğin artık sonlandırılması gerektiği açıkça dile getiren Erdoğan, NATO tarafından Türkiye'nin PKK/PYD, FETÖ, DEAŞ ve yabancı

teröristlerin engellenmesi yönelik çabalarında da İttifak tarafından tek başına bırakıldığını söyleyerek NATO'nun ittifak yapısını eleştirmiştir. Tüm eleştirilere karşın Türk dış politikasında NATO'dan çıkmak ya da alternatif aramak bir girişim olmamıştır. Nurşin Ateşoğlu Güney'in de ifade ettiği gibi bazı sorunlu alanlar bir kenara bırakıldığında Türkiye'nin NATO ile ilişkisi genel olarak olumlu bir süreç takip etmektedir (SETA, 2022: 34).

Erdoğan'ın Brüksel Zirvesi'nde NATO'nun geleceğine dair planlamalarda yer alması ikili sorunların aşılmayacak sorunlar olmadığını ifade etmesi, Türk dış politikası açısından NATO'nun önemini muhafaza edeceğini ortaya koyan bir gelişme olmuştur. Fakat buna karşı bu durum Türkiye ile NATO'nun karşı karşıya gelmediği manasına da gelmemektedir. Nitekim bu durum son iki yıllık süreçte NATO'nun genişlemesi konularında ciddi bir biçimde su yüzüne çıkmıştır. İsviçre'nin Davos kasabasında Dünya Ekonomik Forumu kapsamında düzenlenen “NATO'nun Geleceği” başlıklı oturumda, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, NATO'nun genişlemesi kapsamında Kafkasya'daki komşusu Gürcistan'ın İttifaka üye olmasına destek verirken Gürcistan üzerinden NATO'nun genişleme politikasını eleştirmiştir. 2022 yılı başında Rusya ile Ukrayna arasında başlayan savaş sonrasında Türkiye'nin Rusya konusunda NATO üyeleri ile farklı bir politika takip ettiği görülmüştür. Çavuşoğlu gibi Erdoğan da NATO'nun politikalarını eleştirmiştir. Erdoğan, Rusya-Ukrayna Savaşı'nın ardından bölgede sergilenen dayanışma ve iş birliğine, seferber edilen kaynaklara, açılan kucaklara ve gösterilen hoşgörüyü değinerek NATO'daki müttefiklerine sitemini dile getirmiştir (Cumhurbaşkanlığı, 2022).

Ukrayna krizi ile birlikte, Rusya'nın tarihsel emellerinin Putin döneminde artmasından endişe eden Batılı ülkeler, Rus yayılmacılığına karşı NATO'nun Finlandiya ve İsveç'i İttifaka alarak genişlemesi projesini gündeme getirmiştir. Oy birliği ilkesi gereğince Türkiye'ye dikkatlerin yeniden yöneldiği bir dönemde Türkiye, Rogers Planı ve Rasmussen'in Genel Sekterlik sürecinde yaşananları yeniden yaşamamak üzere, her iki ülkeye yönelik olumsuz kanaatini bildirmiştir. Finlandiya ve İsveçli yetkililer Türkiye'nin NATO üyelikleri önündeki vetosunu izale etmek üzere Türkiye'ye gelerek bir dizi görüşme gerçekleştirmişlerdir. Fakat Erdoğan İsveç ve Finlandiya konusunda mezkûr ülkelerin PKK/PYD/YPG'ye yönelik yardımlarını aşılmaz bir sorun olarak gördüğünü ifade etmiştir (Cumhurbaşkanlığı, 2022).

Erdoğan, Türkiye'nin güvenlik hassasiyetleri konusunu öne çıkartarak Yunanistan ve Fransa'nın NATO üyeliği konusunda yaşadıklarını İsveç ve Finlandiya ile tekrar yaşamak istemediklerini belirterek, Türkiye'nin NATO'ya dâhil oluşunun 70. yılında NATO'dan beklentilerini, endişelerini dile getirmiş ve ayrıca NATO'nun son gelişmelerinin Türkiye'yi hedef aldığını üstü kapalı bir biçimde belirtmiştir (Cumhurbaşkanlığı, 2022).

Haziran 2022'de İspanya'da gerçekleşen NATO Zirvesi'ne katılmadan önce açıklama yapan Erdoğan, “İsveç ve Finlandiya, NATO'ya üye

olacaklarsa ittifakın 70 yıllık mensubu Türkiye'nin güvenlik endişelerini dikkate almak zorundalar. Bunun aksi düşünülemez” diyerek her iki ülkenin de NATO üyeliği konusundaki tavrını Türkiye'nin güvenlik endişeleri ile ilişkilendirmiştir (Cumhurbaşkanlığı, 2022). Erdoğan Madrid'de Finlandiya Cumhurbaşkanı Sauli Niinistö, İsveç Başbakanı Magdalena Andersson ve NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg'le dördü görüşme gerçekleştirmiş, görüşme sonrasında ise Türkiye, İsveç ve Finlandiya arasında, İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyelik süreçleri hakkında üç ülkenin liderlerinin huzurunda üçlü memorandum imzalanmıştır. İmzalanan Üçlü Muhtıra'nın 4. Maddesinde müstakbel NATO Müttefikleri olarak Finlandiya ve İsveç'in milli güvenliğe yönelik tüm tehditlere karşı Türkiye'ye tam destek verecekleri ifadesine yer verilmiştir. Bu kapsamda Finlandiya ve İsveç'in PYD/YPG ve Türkiye'de FETÖ olarak tanımlanan örgüte destek sağlamayacakları Muhtıra'da belirtilmiştir (Cumhurbaşkanlığı, 2022). Erdoğan, Madrid Zirvesi sonrasında düzenlediği basın toplantısında, Türkiye'nin kırmızı çizgilerinin ortaya koyulduğunu, imzalanan Üçlü Muhtıra'yı ise Türkiye'nin hassasiyetlerinin anlaşılmasının bir işareti olarak gördüğünü ifade etmiştir. Muhtırayı diplomatik bir zafer olarak değerlendiren Erdoğan, “Ben tabii bana verilen söze bakıyorum. Eğer verilen söz yerine gelmezse o zaman sözleşmede ne varsa onun gereğini yerine getiririz.” diyerek kayda geçirilen taleplerin yerine gelmemesi halinde gerekenin yapılacağını ifade etmiştir (Cumhurbaşkanlığı, 2022).

Mevcut şartlar altında, İsveç ve Finlandiya'nın İttifaka dâhil olması için terörle mücadelede net ve somut adımlar atılıncaya kadar Türkiye vetosunun muhafaza edileceğinin sinyali verilmiştir. Türkiye'nin gerek Rogers Planı gibi olumsuz tecrübeleri gerek NATO müttefiklerinin Türkiye'nin milli güvenliğine zarar veren PKK/YPG/PYD örgütlerini silahlandırması gerekse Yunanistan'ın ABD ile birlikte attığı adımların Türkiye'de endişeye neden olması, Türkiye'yi NATO konusunda daha temkinli adımlar atmaya itmektedir. Türkiye'nin NATO üyeliği ciddi bir tartışma konusu olmamakla birlikte Türkiye, İsveç-Finlandiya meseleleri ile dış politikasında önemli bir fırsat yakalamıştır. Türkiye'nin milli güvenliğini ilgilendiren bu konuda elde edeceği fayda, Hükümetin kararlı tutumu kadar kamuoyu, muhalefet gibi Hükümet dışı dış politika unsurlarının da kararlı desteğine bağlıdır. Aksi takdirde Türkiye için istenilenler elde edilmeden verilecek taviz Türk siyasi tarihinde bir diğer Rogers vakası olarak tarihteki yerini alacaktır.

Sonuç

İnsanlık tarihinin en kesif dönemine tekabül eden XX. yüzyılda yaşanan iki dünya savaşı ve sonrasındaki gelişmeler bugünün dünyasını oluşturan en temel etmenler olmuştur. Özellikle yakın siyasi tarihte oldukça önemli bir dönem olan Soğuk Savaş, II. Dünya Savaşı sonrasında başlamış ve 1991 yılında kesin olarak sona ermiştir. Soğuk Savaş sona erse de bu dönemde kurulan denge ve dinamikler, dünya siyasetini etkilemeye devam etmektedir.

Üstelik Soğuk Savaş sırasında inşa edilen NATO gibi kurumların hâlihazırda küresel politika sahnesinde en temel enstrümanlardan birisi olması, Soğuk Savaş'ı bugünün en temel referans kaynaklarından birisi haline getirmektedir. Soğuk Savaş'ın genel bir yapısı olmakla birlikte ayrıca her devlet nezdinde ayrı bir de yapısı, tarihi bulunmaktadır. Türkiye'nin Soğuk Savaş tarihi içerisinde ihtiva ettiği alan ise şüphesiz en özel yerlerden birine sahiptir. Zira bugün dahi Türkiye'nin Soğuk Savaş'a Batı ittifakı safında dâhil olmasının "haklı-haksız" sebeplerinin netleşmediği, bu konuda tam olarak ittifakın sağlanamadığı görülmektedir. II. Dünya Savaşı'na dâhil olmayan Türkiye'nin savaş sırasındaki tutumu SSCB tarafından, yaşadığı kayıpların sebebi olarak kabul edilmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'ye Moskova tarafından bedel ödetilmek istenmiş, bu durum ise Sarper-Molotov görüşmelerine yansımıştır. Sarper-Molotov görüşmesi, Türkiye'nin XVIII. yüzyıldan itibaren güvenlik endişesi yaşadığı, Çarlık Rusya'sı travmasını hatırlatmış bu travma ise Türkiye'nin Batı'ya doğru yönelmesine yol açmıştır. Klasik denge politikasını sürdürmek üzere ABD ile yakın politikalar izleyen Türkiye, Truman Doktrini ile ABD'den aldığı destekle Sovyetleri dengeleme imkânına kavuşmuş, fakat 1949 yılında NATO'nun kuruluşu ile birlikte, ABD desteğinin kaybedildiği düşüncesi hâsıl olmuştur.

Türkiye, SSCB'yi yeniden dengelemek üzere NATO'yu Türkiye-SSCB sınırlarına doğru genişletmek amacıyla NATO'yla bütünleşecek Akdeniz Paktı gibi girişimleri, fikirleri öne çıkartıp desteklemiştir. Fakat Akdeniz Paktı'nın vücuda gelmemesi, Türkiye'yi NATO'ya üye olma konusunda etkin bir politika izlemeye sevk etmiştir. CHP Hükümetleri döneminde başlayan süreç Demokrat Parti Hükümeti döneminde neticelenmiş, Türkiye NATO'nun ilk genişleme dalgasında Yunanistan ile birlikte İttifaka dâhil olmuştur. Türkiye'nin NATO üye olması, SSCB karşısında yalnızca güvenlik şemsiyesi sağlamamış, aynı zamanda Türkiye'nin Batılılaşma serüvenine de ciddi katkı sağlamıştır. Türkiye, NATO üyesi olduktan sonra İttifakın etkin ve sadık bir müttefiki olarak 1964 yılına kadar sorunsuz bir biçimde yükümlülüklerini yerine getirmiştir. Hatta bu durum Küba Krizi sırasında Türkiye'nin pazarlık unsuru haline getirilmesinde dahi sorunsuz ilerlemiştir. Tüm bunlara karşın Türkiye'nin NATO İttifakı ile özellikle de ABD ile yaşadığı tek sorun Türkiye'nin milli sorun olarak gördüğü Kıbrıs konusunda yaşanmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs'a hukuki hak ve ayrıcalıklarından doğan müdahale hakkını engelleyen ABD'nin tutumu ilk kez Türkiye'nin NATO/ABD ittifakını sorgulamasına yol açmıştır. 1964 yılında yaşanan krizin Soğuk Savaş'ın "detant" döneminde etkinliği artan kamuoyuna yansısıyla birlikte, Türkiye'de NATO/ABD karşıtlığı artmıştır. 1964 yılından 1980 yılına kadar olan süreçte dönem dönem Türkiye'nin NATO ittifakından ayrılması tartışmaları gündeme getirilmiş ve ciddi olarak tartışılmıştır. Türkiye'nin NATO'dan ayrılması mefhumu tepkiye rağmen fazla destek bulmamış, özellikle 70'li yıllarda yaşanan ekonomik, siyasi şartların etkisiyle İttifak üyeliği Türkiye'ye ABD tarafından ambargo uygulandığında dahi askıya alınmamıştır. Bu durum basitçe Türkiye'nin yalnızca SSCB karşısındaki

yaşadığı endişeden kaynaklanmamıştır. Bunun yanında NATO'dan kopmanın –ekonomik ve askeri maliyetlerine getireceği yükün yanı sıra- Türkiye'nin uzunca bir süredir devam eden Batılılaşma hamlesine de engel olacağı düşünülmüştür.

12 Eylül 1980 tarihiyle birlikte ABD'den kaynaklanan bazı sorunlar dışında Türkiye, yeniden NATO'nun sadık müttefiki haline gelmiş, bu süreç Soğuk Savaş sona erdiğinde devam etmiştir. 1991 yılında SSCB'nin nihayet bulması, NATO'nun gerekliliğini Türk dış politikası için ortadan kaldırmamıştır. Aksine bu durum Sovyet mirası üzerinde Kafkasya, Balkanlar ve nispeten Ortadoğu'da ortaya çıkan krizler karşısında Türkiye'nin güvenlik, istikrar için NATO ile yoğun bir mesai sarf etmesini gerektirmiştir. Türkiye'nin 1964-1980 döneminde NATO ile yaşadığı çatışma, Soğuk Savaş sonrası yoğun olarak Ak Parti Hükümeti dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin NATO'nun adeta lokomotifi diyebileceğimiz ABD ile yaşadığı politik çekişmeler, NATO ittifakının bu dönemde sorgulanmasına yol açmıştır. Suriye, PKK/YPG, FETÖ, Rusya, İsrail, İslamafobyası, Kıbrıs, Ege, Mavi Vatan, Libya gibi konularda son zamanlara ortaya çıkan fikir ayrılıkları Türkiye'nin kamuoyu nezdinde NATO'yu yeniden sorgulamasına yol açmıştır. ABD ya da NATO ile yaşanan mezkûr sorunlar tüm bu çatışmaya rağmen aşılmayacak sorunlar olmayıp Türkiye'nin NATO'dan çıkması için yeterli gerekçeleri oluşturmamaktadır. Zira Türkiye NATO'dan çıktığı takdirde yaşanan tüm sıkıntılara rağmen elde ettiği birtakım ayrıcalıkları kaybetmeyi istememektedir. İkinci olarak Türkiye'nin NATO'dan ayrılması halinde NATO üyesi olan Yunanistan'la yaşadığı problemlerde AB'den sonra NATO'yu da karşısına almak istemeyecektir. Türkiye'nin NATO üyesi olması, AB ile sorunlu olan ilişkilerine rağmen sürdürdüğü diyalog Türkiye'nin gelişme dinamiğine katkı sağlamaktadır. Elde edilemeyen AB üyeliği sonrası NATO üyeliğinden feragat edilmesi, Türkiye için istikrar kaybı manasına gelecektir.

NATO'dan ayrılmanın sonuçları değerlendirdiğinde Türkiye, İttifak içerisinde kalmanın sıkıntılarına rağmen üyeliğini çok büyük bir sorun çıkmadıkça sürdürecektir. Bu durum tüm olumsuz tabloya rağmen Türkiye'nin İsveç-Finlandiya'nın üyelikleri konusunda süreci pazarlık unsuru haline getirmesinde rahatlıkla görülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Melih Duman % 100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Melih Duman %100

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Kaynakça

- ABD dış politika raporu. (1972, Mart-Ağustos). *Dışişleri Bakanlığı Belleteni [Belleten]*, 17-18. CATO Enstitüsü. (1999). CATO Enstitüsü tarafından NATO'nun genişlemesi konusunda Amerikan Kongresi'ne 1997 yılında sunulan rapor. *Yeni NATO soğuk savaş'tan sıcak savaşa* içinde (s. 137-144) (M. Ceylan Çev.). Ülke Kitapları.
- Akbaş, Z., Çelik, A. H. & Duman, M. (2019). İkinci yüzyılda işbirliği ve çatışma sarmalında Türk-Amerikan ilişkileri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 2226-2258. <https://doi.org/10.26466/opus.532884>
- Alkan, M. Ö. (2009). *Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt 1: Cumhuriyet'e devreden düşünce mirası Tanzimat ve Meşrutiyet'in birikimi*. İletişim Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1999) Yarım yüzyılın Türk-Amerikan ilişkileri (1947-1997). *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 yıllık süreç* içinde (s. 421-440). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Armaoğlu, F. (2020). *Türk dış politikası tarihi*. Kronik Kitap.
- Ataman, M. (2017). Türkiye'nin Dış politikasının Ak Parti döneminde yeniden yapılandırılması. *AK Parti'nin 15 yılı* içinde (s. 41-60). SETA Kitapları.
- Atlantik Paktı bir Akdeniz Paktı ile tamamlanmalı. (1949, 18 Şubat). *Ulus*, 1-3.
- Atlı, C. (2019). Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasına NATO'nun etkisi. İrşad Sami Yuca, Hidayet Kara (Ed.), *Tanzimat'tan Günümüze Olaylar ve Kişilerin Ekseninde Türk Hariciyesi* içinde (s. 455-477). Kitabevi Yayınları.
- Ataöv, T. (1968a). Doğu Avrupa'nın sosyalistleşmesi'nden Truman Doktrinine kadar soğuk harb. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 23(2), 189-222.
- Ataöv, T. (1968b). Marshall Planından NATO'nun kuruluşuna kadar soğuk harb. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 23(3), 275-310.

- Ataöv, T. (1969). Türk dış politikası üzerine düşünceler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 24(1), 95-121. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001084
- Ataöv, T. (2006). *Amerika NATO ve Türkiye*. İleri Yayınları.
- Bağcı, H. (1994). Demokrat Parti'nin Ortadoğu politikası. Faruk Sönmezoğlu (DrI.), *Türk Dış Politikasının Analizi* içinde (s. 89-120). Der Yayınları.
- Başbakanın dış ilişkiler derneğinde yaptığı konuşma. (1972, Şubat). *Dışişleri Bakanlığı Belleteni [Belleten]*, 21-24.
- BCA*. (22.08.1950). 30-10-0-0 / 235-590-40 Dosya Ek: 422.
- BCA. (10.04.1951). 30-1-0-0- / 102-632-2 Dosya Ek: 11.
- BCA. (30.05.1953). 30 1 0 0 / 61 - 376 - 17 Dosya Ek: E4.
- Bu pakt hakikatte Orta Doğu'yu da içine almaktadır. (1949, 6 Nisan) *Ulus*, 1-4.
- Bütçenin senatoda kabulü dolayısıyla başbakanın yaptığı konuşma. (1972, Şubat). *Dışişleri Bakanlığı Belleteni [Belleten]*, 120-122.
- Can, A. (2022). Türkiye-Romanya ilişkileri. Ayşegül Can, Melih Duman (Ed.), *Geçmişten günümüze Türkiye-Balkan ülkeleri ilişkileri* içinde (s. 233-266). Eğitim Yayınevi.
- Ceylan, M. (1999). Soğuk savaş'ın sonu, yeni NATO ve Türkiye. *Yeni NATO soğuk savaş'tan sıcak savaşa* içinde (s. 8-26). Ülke Kitapları.
- Çakır, A. (2021). Türkiye-NATO ilişkilerinde inşacı etkiler (1991-2011). *Uluslararası İlişkiler*, 18(71), 45-66. <https://doi.org/10.33458/uidergisi.947560>
- Davutoğlu, A. (2004). *Stratejik derinlik Türkiye'nin uluslararası konumu*. Küre Yayınları.
- Demeçler. (1949, 16 Mart). *TBMM Tutanak Dergisi*, 30-31.
- Deringil, S. (1994). *Denge oyunu ikinci dünya savaşı'nda Türkiye'nin dış politikası*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Dışişleri bakanımız bugün Amerika'ya varıyor. (1949, 5 Nisan). *Ulus*, 1-4.
- Dışişleri bakanlığı bütçesi ile ilgili tenkit ve telkinlere dışişleri bakanının cevabı. (1967, Şubat) *Dışişleri Bakanlığı Belleteni [Belleten]*, 38-43.
- Dışişleri bakanının gazeteciler ile konuşması. (1971, Mart) *Dışişleri Bakanlığı Belleteni [Belleten]*, 26-28.
- Dışişleri bakanının NATO konusunda bayram gazetesine verdiği demeç. (1968, Nisan) *Dışişleri Bakanlığı Belleteni [Belleten]*, 41-45.

* Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi Fonları (BCA)

- Dışişleri sözcüsünün NATO ile ilgili açıklaması. (1966, Mart). *Dışişleri Bakanlığı Belleteni [Belleten]*, 42.
- Dış politika. (1962, 17 Ocak). *Yön*, 6-7.
- Dış yardım. (1962, 10 Ocak). *Yön*, 4.
- Dilek, M. Ş. (2022). Türkiye-Karadağ ilişkileri. Ayşegül Can, Melih Duman (Ed.), *Geçmişten günümüze Türkiye-Balkan ülkeleri ilişkileri* içinde (s. 181-200). Eğitim Yayınevi.
- Dinç, C. & Yetim, M. (2011). Türk dış politikasında eksen kayması tartışması, Ortadoğu'ya açılım, Gazze ve İran konularında diplomasi ve köşe yazarlarının bakışı. Mehmet Seyfettin Erol (DrI.), *Türk dış politikasında strateji arayışları* içinde (s.235-264). Barış Kitap.
- Dinçer, M. (2022). Türkiye-Kosova ilişkileri. Ayşegül Can, Melih Duman (Ed.), *Geçmişten günümüze Türkiye-Balkan ülkeleri ilişkileri* içinde (s. 201-231). Eğitim Yayınevi.
- Erhan, Ç. (2009). ABD ve NATO'yla ilişkiler. Baskın Oran (Ed.), *Türk dış politikası cilt I 1919-1980* içinde (s. 522-575). İletişim Yayınları.
- Erkin, F. C. (1992). *Dışişlerinde 34 yıl Vaşington büyükelçiliği, II. Cilt II. Kısım*. TTK.
- Fırat, M. M. (1997). *1960-71 arası Türk dış politikası ve Kıbrıs sorunu*. Siyasal Kitabevi.
- Gölen, Z. (2010). *Tanzimat döneminde Bosna Hersek*. TTK Basımevi.
- Gönlübol, M. & Ülman A. H. (1966). Türk dış politikasının yirmi yılı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 21(1), 143-182. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000000414
- Gündem. (7 Kasım, 1965). *TBMM Tutanak Dergisi*, 160-180.
- Gürkan, İ. (1999). NATO ve Türkiye: soğuk savaş sonrasında Türkiye'nin ittifaktaki yeri ve geleceğe yönelik düşüncelere ilişkin bir değerlendirme. *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 yıllık süreç* içinde (s. 475-482). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gürün, K. (1983). *Dış ilişkiler ve Türk politikası (1939dan Günümüze Kadar)*. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Hale, W. (2003). *Türk dış politikası 1774-2000* (P. Demir Çev.). Mozaik.
- İnat, K. & Caner, M. (2017). Türk-Amerikan ilişkilerinde eksen sorunu. *AK Parti'nin 15 yılı* içinde (s. 109-134). SETA Kitapları.
- İren, A. A. (2022). Türkiye-Hırvatistan ilişkileri. Ayşegül Can, Melih Duman (Ed.), *Geçmişten günümüze Türkiye-Balkan ülkeleri ilişkileri* içinde (s. 163-179). Eğitim Yayınevi.
- Kahraman, H. B. (2016). Bir zihniyet, kurum ve kimlik kurucusu olarak batılılaşma. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt III: Cumhuriyet'e devreden düşünce mirası modernleşme ve batıcılık* içinde (s. 125-140). İletişim Yayınları.

- Kamel, A. (1999). İkinci dünya savaşının bitiminden günümüze kadar Türk-Rus ilişkileri. *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 yıllık süreç içinde* (s. 408-420). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kanat, K. B., Michalke, K. L. & Hannon, J. (2017). *Türkiye-ABD ilişkileri ve yeni ABD yönetimi*. SETA Yayınları.
- ABD. (2018, 14 Şubat) *Karar*, 1.
- Kaya, E. (2015). Dış politika değişimi: AKP dönemi Türk dış politikası. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(12), 72-92.
- Kissinger, H. (2011). *Diplomasi* (İ. H. Kurt Çev.). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kutlu, C. N. (2018). *Türkiye Arnavutluk ilişkileri - 1990'dan günümüze politik, askeri, ekonomik, sosyal*. Zeus Kitabevi.
- Lacoste, Y. (2008). *Büyük oyunu anlamak* (İ. Akça Çev.). NTV Yayınları.
- Lewis, B. (2011). *Modern Türkiye'nin doğuşu* (B. B. Turna Çev.). Arkadaş Yayınevi.
- Nye, J. S. & Welch, D. A. (2013). *Küresel çatışmayı ve işbirliğini anlamak* (R. Akman Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Oran, B. (2010). Küreselleşme ekseninde Türkiye. Baskın Oran (Ed.), *Türk dış politikası cilt II 1980-200 içinde* (s. 203-242). İletişim Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2017). Osmanlı'da 18. yüzyıl düşünce dünyasına dair notlar. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt 1: Cumhuriyet'e devreden düşünce mirası Tanzimat ve Meşrutiyet'in birikimi içinde* (37-41). İletişim Yayınları.
- Sadak Le Monde gazetesine bir demeç verdi. (1949, 22 Şubat). *Ulus*, 1-3.
- Sander, O. (1987). *Anka'nın yükselişi ve düşüşü Osmanlı diplomasisi üzerine bir deneme*. SBF Yayınları.
- Sander, O. (1996). *Siyasi tarih 1918-1994*. İmge Kitabevi.
- SETA, *70 yıllık Türkiye-NATO ilişkileri*. Gloria Shkurti Özdemir (Ed.) SETA Yayınları, 2022.
- Sezer, D. (1972). *Kamuoyu ve dış politika*. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Sezer, D. B. (1999). Soğuk savaş dönemi ve Türkiye'nin ittifaklar politikası. *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 yıllık süreç içinde* (s. 441-464). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sönmezoğlu, F. (1994). II. dünya savaşı döneminden Türkiye'nin dış politikası: tarafsızlıktan NATO'ya. Faruk Sönmezoğlu (Dr.), *Türk dış politikasının analizi içinde* (s.79-87) Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2016). *Son on yıllarda Türk dış politikası 1991-2015*. Der Yayınları.

- Şimşek, A. (2014). Makedonya'nın NATO üyeliğinin Türkiye ve ABD desteği kapsamında tartışılması. *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 2(1), 26-36.
<https://doi.org/10.16954/bacad.51020>
- Şentürk, M. H. (1992). *Osmanlı Devleti'nde Bulgar meselesi (1850-1875)*. TTK Basımevi.
- Tellal, E. (2009). SSCB'yle ilişkiler. Baskın Oran (Ed.), *Türk dış politikası cilt I 1919-1980* içinde (s. 499-521). İletişim Yayınları.
- Tekin, C. (2022). Türkiye-Bosna-Hersek ilişkileri. Ayşegül Can, Melih Duman (Ed.), *Geçmişten günümüze Türkiye-Balkan ülkeleri ilişkileri* içinde (s. 69-94). Eğitim Yayınevi.
- Toker, M. (1971). *Türkiye üzerine 1945 kabusu*. Akis Yayınları.
- Turan, İ. & Barlas, D. (1994). Batı ittifakına üye olmanın Türk dış politikası üzerindeki etkileri. Faruk Sönmezoğlu (DrI.), *Türk dış politikasının analizi* içinde (s. 425-439). Der Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2022, Haziran). Dosyalar. <https://www.tccb.gov.tr/ozeldosyalar/nato2014/nato/>
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2022, Haziran). Haberler. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/116975/-nato-turkiye-ile-ittifak-dayanismanini-net-bir-sekilde-gostermesi-gereken-kritik-donemin-icindedir->
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2022, Haziran). Haberler. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/128317/-nato-nun-kuresel-sinamalar-karsisinda-daha-etkin-inisiatifler-ustlenmesi-gerekmektedir->
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2022, Haziran). Haberler. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/137929/-nato-nun-genislemesi-hassasiyetlerimize-gosterilecek-saygi-oraninda-anlamlidir->
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2022, Haziran). Haberler. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/138298/-turkiye-olarak-bundan-sonra-da-dost-venezuela-halkinin-yanindayiz->
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2022, Temmuz). Haberler. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/138533/-isvec-ve-finlandiya-nato-ya-uye-olacaklarsa-turkiye-nin-guvenlik-endiselerini-dikkate-almak-zorundalar->
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2022, Temmuz). Haberler. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/138542/cumhurbaskani-erdogan-finlandiya-cumhurbaskani-isvec-basbakani-ve-nato-genel-sekreteri-ile-dortlu-gorusme-gerceklestirdi->
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2022, Temmuz). Haberler. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/138594/-turkiye-nin->

- nato-nun-dununde-ve-bugununde-oldugu-gibi-geleceginde-de- soz-
sahibi-olacagi-bir-kez-daha-acikca-gorulmustur-
Türkiye ile Yunanistan tam mutabakat halinde. (1949, 20 Şubat). *Ulus*, 1-3.
- Uçarol, R. (2000). *Siyasi tarih (1789-199)*. Filiz Kitabevi.
- Uslu, N. (2016). *Çatlak ittifak: 1947'den günümüze Türk-Amerikan ilişkileri*. Nobel.
- Uzgel, İ. (2010a). ABD ve NATO'yla ilişkiler. Küreselleşme ekseninde Türkiye. Baskın Oran (Ed.), *Türk dış politikası cilt II 1980-200 içinde* (s. 34-82). İletişim Yayınları.
- Uzgel, İ. (2010b). “Dış politikada AKP: stratejik konumdan stratejik modele” *AKP kitabı*, Drl: İlhan Uzgel, Bülent Duru, Phonenix Yayınevi, ss. 357-380.
- Uzgel, İ. (2013a). NATO'yla ilişkiler. Baskın Oran (Ed.), *Türk dış politikası cilt III (2001- 2012) içinde* (s. 249-336). İletişim Yayınları.
- Uzgel, İ. (2013b). Balkanlarla ilişkiler. Baskın Oran (Ed.), *Türk dış politikası Cilt III (2001- 2012) içinde* (s. 690-708). İletişim Yayınları.
- Ülman, A. H. (1962, 13 Haziran). Dış politikamızın değişkenleri. *Yön*, 14-15.
- Ülman, A. H. (1962, 20 Haziran). Dış politikanın değişkenlikleri: II. *Yön*, 16.
- Ülman, A. H. (1967). NATO ve Türkiye. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 22, (4), 143-167.
- https://doi.org/10.1501/SBFder_0000000903
- Yalçın, H. C. (1948, 23 Aralık). Türkiye'ye bir taarruz vâki olursa. *Ulus*, 1-3.
- Zürcher, E. J. (2013). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. İletişim Yayınları.

Extended Abstract

The concept of the West, which means much more than a geographical meaning for Turkey, has been the target of the modernization process desired to be achieved in the last two centuries. The process initiated by the Ottoman Empire to compensate for the losses it experienced eventually became an instrument used to prevent the liquidation of the state. The security provided by the establishment of the Republic of Turkey has not eliminated the justification of Westernization; in contrast, it has made it its new and most important goal. Turkey's membership in NATO during the Cold War period not only met the need for security against the USSR but also provided the status of being Western in the modernization marathon that has been going on for a long time. In this context, the study discusses Turkey-NATO relations from a 70-year perspective and reveals the transformation of Turkey's relations with the West in the discussions. II. Turkey's attitude during the war, which was not included in World War II, was accepted as the cause of the losses experienced by the USSR. Accordingly, Moscow wanted to make

Turkey pay the price, and this situation was reflected in the Sarper-Molotov negotiations. The Sarper-Molotov meeting reminded that Turkey had security concerns since 18th century, and this trauma led Turkey to turn toward the West. Turkey, which followed close policies with the US to maintain its classical balance policy, had the opportunity to balance the Soviets with the support it received from the US with the Truman Doctrine, but with the establishment of NATO in 1949, the idea that US support was lost came to light. Turkey has highlighted and supported initiatives and ideas such as the Mediterranean Pact, which will integrate with NATO to expand NATO toward borders of Turkey and the USSR to rebalance the USSR. However, the failure of the Mediterranean Pact led Turkey to pursue a policy that is competent in terms of membership in NATO. The process that started during the period of CHP Governments resulted in the period of Democratic Party Government, and Turkey was included in the Alliance with Greece in the first wave of NATO enlargement. Turkey's NATO membership not only provided security umbrella against the USSR but also contributed significantly to Turkey's Westernization adventure. After becoming a NATO member, Turkey fulfilled its obligations smoothly until 1964 as an effective and loyal ally of the Alliance. Even during the Cuban Crisis, this situation has progressed smoothly in making Turkey a bargaining element. Despite all these, the only problem Turkey has experienced with the NATO Alliance, especially with the US, has been with Cyprus, which Turkey sees as a national problem. The attitude of the US, which prevented Turkey's right to intervene in Cyprus arising from its legal rights and privileges, led Turkey to question the NATO/US alliance for the first time. Because the crisis experienced in 1964 was reflected in ncreasing public opinion during the "detant" period of the Cold War, anti-NATO/US opposition increased in Turkey. During the period from 1964 to 1980, the debates on the separation of Turkey from the NATO alliance from time to time were brought to the agenda and discussed seriously. Despite the reaction, Turkey's separation from NATO did not receive much support, especially due to the economic and political conditions experienced in the 1970s, and alliance membership was not suspended even when the US imposed an embargo on Turkey. This was not simply due to Turkey's concern with the USSR. In addition, it was thought that breaking away from NATO—in addition to the burden it would bring on its economic and military costs—would prevent Turkey's long-standing Westernization move.

As of September 12, 1980, Turkey became a loyal ally of NATO again, except for some problems arising from the USA, and this process continued when the Cold War ended. The fact that the USSR finally found it in 1991 did not eliminate the necessity of NATO for Turkish foreign policy. In contrast, this situation required Turkey to work intensively with NATO for security and stability in the face of the crises on the Soviet heritage in the Caucasus, the Balkans and the relatively Middle East. The conflict that Turkey experienced with NATO in the period of 1964-1980 emerged intensively during the AK Party Government periods after the Cold War. Turkey's political conflicts with

the United States, which we can almost call the engine of NATO, led to the questioning of the NATO alliance in this period. Recent disagreements on issues such as Syria, PKK/YPG, FETÖ, Russia, Israel, Islamophobia, Cyprus, the Aegean-Blue Homeland, and Libya, which Turkey handled and clashed independently from the US, led Turkey to question NATO again in the public eye. Despite all these conflicts, Turkey's problems with the United States or NATO are not enough for Turkey to get out of NATO. Because Turkey does not want to lose some privileges it has obtained despite all the difficulties experienced if it leaves NATO. Second, if Turkey leaves NATO, it will not want to oppose NATO after the EU in its problems with Greece, which is NATO member. The fact that Turkey is NATO member contributes to the development dynamics of Turkey despite its troubled relations with the EU. Waiver of NATO membership after EU membership that could not be achieved would mean a loss of stability for Turkey. When the 70 years of Turkey's NATO membership were evaluated, Turkey did not have all what it wanted with its NATO membership; moreover, it had serious opinions and disagreements with NATO member countries from time to time and is still living. Despite all these disagreements and negativities, Turkey has been supporting NATO policies as a harmonious member of NATO for 70 years. In this context, the study tries to address the NATO issue with its various dimensions from past to present within the scope of Turkey's membership and foreign policy. The study was evaluated in line with archival documents and other sources obtained by the documentary source scanning method.